

*Statsrådets redogörelse*  
**om handikappolitiken 2006**

---



## SAMMANDRAG

Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006. Helsingfors 2006. 38 sidor.  
(Social- och hälsovårdsministeriets publikationer, ISSN 1236-2050; 2006:10)  
ISBN 952-00-2022-5 (inh.) ISBN 952-00-2023-3 (PDF)

Jämlik behandling av handikappade personer, stödjande av livskompetens, arbets- och funktionsförmåga samt självständighet utgör centrala målsättningar för regeringen. Statsrådet avger till riksdagen enligt statsminister Matti Vanhanens regeringsprogram en handikappolitisk redogörelse. Regeringen utvärderar i redogörelsen de starka sidorna och utmaningarna i den nuvarande handikappolitiken samt ger förslag till hur den kunde utvecklas och reformeras. Redogörelsen har utarbetats i samarbete med olika instanser. En styrgrupp tillsatt av social- och hälsovårdsministeriet har koordinerat beredningen. I samband därmed har man utarbetat fem separata utredningar som ges ut som bakgrundsmaterial för redogörelsen.

Den finländska handikappolitiken baserar sig på tre centrala principer:

- 1) ***Handikappade personers rätt till likabehandling.*** Som medlemsstat av FN och Europeiska unionen har Finland förbundit sig att främja ett samhälle som är öppet för alla. Icke-diskriminering av handikappade personer har inskrivits i grundlagen i Finland.
- 2) ***Handikappade personers rätt till delaktighet.*** En förutsättning för att förverkliga handikappade personers deltagande är en positiv inställning, beaktande av handikappade personers behov, erkännande av begränsande hinder, avlägsnande av hinder samt förutseende när det gäller hinder.
- 3) ***Handikappade personers rätt till nödvändiga tjänster och nödvändiga stödåtgärder.*** Service och stödåtgärder utgör positiv särbehandling som säkerställer att den jämlika behandlingen förverkligas.

### Åtgärder till utveckling inom handikappolitiken

- 1) Genom handikappolitiken garanteras de mänskliga rättigheterna och icke-diskriminering. Detta är den grundläggande utgångspunkten för handikappolitiken. Det finländska samhället är avsett för alla.
- 2) Ett finländskt handikappolitiskt program utarbetas i syfte att styra den handikappolitiska verksamheten. Det handikappolitiska ansvaret hör till samtliga förvaltningsområden och samhällsaktörer.
- 3) Handikappade medborgares tillgång till arbete främjas. Arbete är ett viktigt sätt att öka deltagande och förebygga utslagning. Hinder för att delta i arbete avlägsnas och anställning av handikappade personer främjas på ett sätt som sporrar både arbetstagare och arbetsgivare.
- 4) Ett rimligt uppehälle garanteras. Det är särskilt viktigt att säkerställa uppehållet för de handikappade personer som har en livslång minimipension som utkomstkälla.

- 5) En utbildningsmässig jämlikhet förverkligas samt service och stöd för studier säkerställs. Genom utbildning förstärks väsentligt deltagande och jämlik behandling för handikappade personer samt förebyggs risken för utslagning. Samma utbildningsmöjligheter gäller för handikappade personer som för andra, medräknat målet med livslång utbildning.
- 6) Kulturella rättigheter tryggas och tillgången till kultur främjas. Möjligheterna för handikappade personer att utveckla sina egna färdigheter stöds både inom konst och idrott.
- 7) Möjligheten till självständigt boende stöds. Handikappade personers boende utvecklas genom att främja byggnadssätt för tillgänglighet samt funktionell boendemiljö som en del av den allmänna byggnadspolitik.
- 8) Den egna livskompetensen förbättras genom handikappservice. Genom revideringen av handikaplagstiftningen fastställs förverkligandet av de grundläggande rättigheterna, praxis vid tillämpning av handikappservice förtydligas och möjligheterna till självständigt liv för handikappade personer ökas.
- 9) Deltagandet och tillgängligheten ökas med hjälp av informationsteknologiska lösningar. Möjligheter som teknologin skapat ökas för att främja studier, arbete, skötsel av ärenden, fritidsintressen och socialt umgänge för handikappade personer.
- 10) Informationsanskaffning om handikappade personer ökas och handikappforskningen förstärks. Insamlandet av information om handikappade personers välfärd och förhållanden samt utvärdering av vidtagna åtgärder effektiviseras som en del av uppföljningen av handikappolitiken.

## INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<b>Sammandrag.....</b>	<b>3</b>
<b>1. Inledning.....</b>	<b>7</b>
<b>2. Den finländska handikappolitiken .....</b>	<b>8</b>
2.1. Förändringar i uppfattningen om funktionshinder och handikapp.....	8
2.2. Den finländska handikappolitiken idag .....	8
<b>3. Jämlika levnadsvillkor .....</b>	<b>9</b>
3.1. Tillgänglighet och frihet från hinder.....	9
3.2. Kommunikation .....	10
3.3. Barn med funktionshinder och deras familjer.....	11
3.4. Skolgång och studier.....	12
3.5. Arbete och försörjning .....	13
3.6. Familj och boende.....	14
3.7. Åldrande .....	15
3.8. Kultur, fritid och delaktighet .....	16
3.9. Minoriteter och mindre kända handikappgrupper.....	17
3.10. Informationsbehov som rör levnadsförhållanden .....	18
<b>4. Tjänster och stödåtgärder som främjar jämlikheten.....</b>	<b>18</b>
4.1. Förekomsten av funktionshinder.....	18
4.2. Kommunal verksamhet .....	19
4.3. Stöd från socialförsäkringen .....	22
4.4. Arbetsförvaltningens tjänster och stödåtgärder.....	23
4.5. Stöd från olycksfallsförsäkrings- och andra försäkringsinrättningar .....	24
4.6. Skattestöd.....	24
4.7. Finansieringsansvar .....	25
<b>5. Nationellt och internationellt i handikappolitiken.....</b>	<b>26</b>
5.1. FN:s verksamhet .....	26
5.2. EU och Europarådet.....	27
5.3. Nordiskt samarbete .....	27
<b>6. Handikappolitikens mål, utgångspunkter och utvecklingsåtgärder .....</b>	<b>28</b>
6.1. Handikappolitikens utgångspunkter och bärande principer.....	28
6.2. Tillgodoseende av rättigheter.....	30
6.3. Utvecklingsåtgärder .....	30

## Tabellbilagor

1. Handikappservicens utveckling .....	35
2. Klienter med utvecklingsstörning i serviceboende.....	35

3. Utvecklingen av Folkpensionsanstaltens handikappförmåner.....	36
4. Antal klienter med stöd för närståendevård 1990–2004 .....	36
5. Arbetssökande med funktionshinder och funktionsnedsättningar och sysselsättningen av dem på den öppna arbetsmarknaden 2000–2005 .....	37
6. Elever med specialundervisning inom den grundläggande utbildningen .....	38

# 1. Inledning

De mänskliga rättigheterna är universella och personer med funktionshinder skall ha samma möjligheter att åtnjuta rättigheterna som andra invånare. Som medlem i FN och Europeiska unionen har Finland förbundit sig att arbeta för ett icke-diskriminerande samhälle som är öppet för alla. I grundlagen garanteras jämlikhet och icke-diskriminering för personer med funktionshinder. Det allmänna skall sörja för att de grundläggande fri- och rättigheterna samt de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Förutom den offentliga sektorn är också andra aktörer skyldiga att agera på ett sätt som främjar jämlikheten för personer med funktionshinder.

Funktionshindrades ställning har förbättrats genom ändringar i lagstiftningen och utveckling av servicen. Attitydmässiga, sociala och fysiska hinder kan ändå fortfarande begränsa livet för personer med funktionshinder. En viktig uppgift för handikappolitiken är att skapa ett samhälle där funktionshindrade ses som aktiva aktörer som har möjlighet att delta i samhällslivet som fullvärdiga medlemmar. Genom integrering av handikappolitiken i olika funktioner i samhället ökar möjligheterna för att man också i praktiken skall kunna tillgodose lika rättigheter för personer med funktionshinder.

Jämlikt bemötande av personer med funktionshinder och stöd för deras livskompetens, arbets- och funktionsförmåga samt förmåga att klara sig på egen hand är viktiga mål för regeringen. Med tanke på en revidering av handikapplagstiftningen har regeringen genomfört två utredningar och fått utlåtanden om dessa till grund för den pågående lagberedningen. Regeringen skall i enlighet med regeringsprogrammet utarbeta en handikappolitisk redogörelse. I redogörelsen gör regeringen en bedömning av handikappolitikens styrkor och lägger fram förslag till utveckling och revidering av politiken. Redogörelsen innehåller målsättningar och åtgärder som skall hjälpa regeringen att driva en handikappolitik som främjar jämlikheten mellan invånarna i vårt land. Riktlinjerna i redogörelsen tillhandahåller byggstenar för handikappolitiken under nästa regering och de kommande åren.

Handikappolitiken har utarbetats i samarbete mellan olika instanser. Social- och hälsovårdsministeriet har samordnat beredningen. I redogörelsen ingår en presentation av den finländska handikappolitiken, en utredning av funktionshindrades levnadsförhållanden samt uppgifter om tjänster och stödåtgärder som främjar jämlikheten. De utmaningar inom utvecklingen som Finland ställs inför på grund av internationella influenser inom handikappolitiken granskas för sig. De strategiska riktlinjerna för handikappolitiken och utvecklingsförslag som stödjer dessa tas upp som en egen helhet i slutet av redogörelsen.

För beredningen av redogörelsen har man genomfört fem särskilda utredningar som utgör bakgrundsmaterial till redogörelsen. Helheter som undersöktes för sig är 1) handikappolitiska åtgärder och utvecklingsbehov på olika förvaltningsområden, 2) handikapporganisationernas synpunkter på utmaningarna och framgångsfaktorerna inom handikappolitiken, 3) den bild som forskning ger beträffande funktionshindrades ställning och förhållanden, 4) funktionshindrades utkomst och 5) den internationella situationen inom handikappolitiken och hur den avspeglar sig på finländska förhållanden.

## 2. Den finländska handikappolitiken

### 2.1. Förändringar i uppfattningen om funktionshinder och handikapp

Inställningen till funktionshinder och handikapp avspeglar rådande uppfattningar bland människor och i samhället samt de allmänna levnadsvillkoren i samhället. Inställningen till begreppen avspeglar sig åter på innehållet i handikappolitiken och på definitionen av målen. Båda företeelserna har avsevärt förändrats under årtiondenas gång.

Attityden till funktionshinder har varit starkt diskriminerande och utmärkts av okunskap, oförståelse, likgiltighet och ibland också av rädsla. Ända fram till mitten av 1970-talet betraktades funktionshinder i första hand som medicinska och terapeutiska frågor. Därför var personer med funktionshinder ofta hänvisade till särskilda institutioner. Så småningom började man se på funktionshinder även ur ett socialt perspektiv. De problem som funktionshindren orsakade ansågs till stor del bero på egenskaper i miljön och strukturer i samhället där funktionshindrades behov inte beaktades i tillräcklig utsträckning. Inställningen till funktionshinder förändrades också i takt med att jämlikhetsaspekten utsträcktes också till personer med funktionshinder. Till detta bidrog i synnerhet den verksamhet som bedrevs av handikapporganisationerna, FN och Europarådet.

Under 1990-talet lyfte man allt mer fram de mänskliga rättigheterna och de funktionshindrades egen sakkunskap förstärktes. Man började se personer med funktionshinder som medelpunkten för de frågor som gällde dem och betrakta dem som självständiga aktörer, i stället för att se dem som passiva mottagare av tjänster och stödåtgärder.

### 2.2. Den finländska handikappolitiken idag

FN:s generalförsamling antog år 1993 standardregler om jämlikhet för människor med funktionshinder som norm för handikappolitiken. Standardreglerna är resultatet av en process som inleddes under handikappåret som FN proklamerade 1981. Tanken på ett internationellt laginstrument växte fram under det påföljande handikappårtiondet. FN:s handikappår, som i Finland hade temat full delaktighet och jämlikhet, och handikappårtiondet har haft stor inverkan på utformningen av innehållet i handikappolitiken. De kommunala handikappråden uppstod ur handikappårets kommittéer, föreställningen om delaktighet för funktionshindrade vann insteg, tillgänglighetskartläggningar började genomföras och beredningen av en ny handikappservicelag var i gång.

År 1995 utarbetade man i Finland på uppdrag av det Riksomfattande handikapprådet med utgångspunkt i FN:s standardregler det handikappolitiska programmet Ett samhälle för alla. Programmet har som mål att stärka funktionshindrade invånares jämlikhet och möjligheter att påverka. I programmet utstakades riktlinjerna för genomförandet av full självbestämmanderätt och egenmakt i det finländska samhället för personer med funktionshinder. Programmet är fortfarande aktuellt. Alla mål har inte kunnat uppnås.

Efter att programmet utarbetades har människorättsaspekten stärkts. Reformen av grundlagen 1995 lade en stabil grund för möjligheterna att stärka jämlikheten för personer med funktionshinder. Icke-diskriminering framhölls också i EU:s verksamhet. I Amsterdamfördraget (1997) förbjöds diskriminering på grund av funktionshinder. EU:s direktiv om likabehandling utkom år 2000 och sattes i kraft i Finland år 2004 genom lagen om likabehandling (21/2004). Lagen stärker rättsskyddet för dem som har utsatts för diskriminering i såda-

na situationer som hör till lagens tillämpningsområde. Också i regeringens människorättspolitiska redogörelse (2004) lyftes främjandet av rättigheterna för personer med funktionshinder fram som ett viktigt mål i Finlands politik för de mänskliga rättigheterna.

Åtgärder som tryggar ett jämlikt bemötande av invånare med funktionshinder samt handikappolitiska åtgärder intar en central ställning i statsminister Matti Vanhanens regeringsprogram. Målet är att tillförsäkra alla medborgare möjlighet till full delaktighet i arbetslivet och prioritera åtgärder som underlättar sysselsättningen av personer med funktionshinder. Jämlikheten i utbildningen stärks och möjligheterna att integrera barn som är i behov av särskilt stöd i den normala skolundervisningen främjas. Ungdomar som går ut grundskolan garanteras en fortsatt studieplats. Tillgången till handikappservice tryggas och utvecklingen av systemet med personlig assistans och tolktjänster prioriteras. Lagstiftningen som gäller handikappservice förnyas. Dessutom förbättrar regeringen möjligheterna för personer med funktionshinder att bo kvar hemma, stödjer specialgruppers hälsa och funktionsförmåga genom motion samt stärker de kulturella rättigheterna.

I det handikappolitiska programmet för 10 år sedan ställdes som mål att bygga ett finländskt samhälle för alla. Trots positiv utveckling och konstruktiva åtgärder har målet ändå inte uppnåtts fullt ut. Undersökningar och utredningar visar att den finländska handikappolitiken i hög grad fortfarande uppfattas som en politik för specialgrupper. De olika förvaltningsområdena har utvecklat tillgängligheten och sina tjänster så att dessa bättre tillgodoser behoven hos personer med funktionshinder. En viktig uppgift är att förändra handlingsmönstren så att funktionshindrades rättigheter beaktas och vägs in som en naturlig del av nuvarande förvaltningspraxis. Av bakgrundmaterialet till redogörelsen framgår att alla förvaltningsområden ännu inte har införlivat sitt handikappolitiska ansvar i sin lagstiftning. Också när det gäller definitionen av de handikappolitiska målen finns det på vissa förvaltningsområden fortfarande arbete som behöver utföras. Å andra sidan omvandlas inte bra politiska målsättningar och åtaganden som föreskrivs i lag automatiskt till god praxis. Handikappolitiken förutsätter ett starkt engagemang och långsiktigt arbete från förvaltningsområdenas sida.

### 3. Jämlika levnadsvillkor

#### 3.1. Tillgänglighet och frihet från hinder

Ett samhälle vars strukturer, funktioner och tjänster är fria från hinder främjar social rättvisa, stödjer strategier som förebygger problem och minskar utslagning. Det är i första hand när miljön, planeringen, byggandet och olika funktioner i samhället inte har tagit hänsyn till behoven hos personer med funktionshinder som det uppstår problem. På grund av hinder i miljön blir det när det gäller personer med funktionshinder svårt att i praktiken genomföra grundlagens bestämmelse om invånarnas rätt att röra sig fritt.

För att behoven hos personer med funktionshinder skall kunna beaktas krävs ett väl utvecklat tillgänglighetstänkande. Funktionshindrade bildar inte en enhetlig grupp och undanröjandet av hinder förutsätter olika slags åtgärder beroende på handikappets art, personens livsfas och livssituation. Avsaknaden av hinder i miljön och tjänsternas tillgänglighet korrelerar direkt med behovet av tjänster och kostnaderna för dem. Om en person inte klarar sig på egen hand ökar behovet av extern hjälp och olika hjälpmedel. Frihet från hinder är i hög grad en fråga om attityder och förhållningssätt. Dessa osynliga hinder yttrar sig exempelvis som svårigheter för personer med funktionshinder att få tillgång till information eller som fysiska egenskaper i miljön.



En miljö utan hinder är en långsiktig och kostnadseffektiv lösning för samhället och tillgängliga lösningar underlättar det dagliga livet för alla. Avsaknaden av hinder innebär ofta också ekologisk hållbarhet. Om den byggda miljön saknar hinder medför det också lägre administrativa kostnader, eftersom behovet av besvärprocesser av olika slag försvinner.

Förutom avsaknaden av hinder är användbarhet och tillgänglighet element i en socialt hållbar utveckling. Det räcker inte med att en tjänst tillhandahålls, utan klienten måste också kunna komma fram till tjänsten och få information om den, den måste vara användbar och tillgodose olika behov hos människan. Klienten behöver också ha ekonomiska möjligheter att få tillgång till tjänsten. För att trygga ett jämlikt bemötande av personer med funktionshinder kan principen om frihet från hinder och tillgänglighet i praktiken också betyda specialtjänster i form av positiv särbehandling.

Informationsteknologin är ett av de redskap som informationssamhället använder för att avlägsna hinder och öka tillgängligheten. För personer med funktionshinder innebär det ofta en möjlighet att utföra uppgifter som tidigare var omöjliga. Med informationstekniska lösningar kan man stödja informationssökning, arbete, undervisning, rehabilitering, kommunikation och interaktion.

Enligt handikapporganisationernas och deras medlemmars erfarenheter har det allmänna attitydklimatet blivit positivare. Funktionshindrades rätt att delta och leva som jämlika medborgare infrias inte i tillräcklig utsträckning och i samhället möts de av attitydmässiga och strukturella hinder. Diskriminering som beror på attityder och okunskap förekommer i arbetslivet, i anknytning till frågor som gäller privatliv och integritet, inom utbildning, i strukturer i livsmiljön samt inom handikappservicen. Till de områden där behovet av att undanröja hinder och förbättra tillgängligheten är som störst hör enligt handikapporganisationerna frågor som gäller tillämpningen av lagstiftningen i byggnadsbranschen, större användbarhet för byggnader, fler lämpliga kommunikationsmedel, färre hinder för kommunikation och bättre tillgänglighet till information.

### **3.2. Kommunikation**

Rätten att bli hörd och förstådd hör till människans grundläggande rättigheter. Med kommunikationens hjälp tillgodoses mänskliga behov och kommunikationen är ett centralt element i den mänskliga gemenskapen. Rättigheterna för dem som använder teckenspråk och för dem som på grund av funktionshinder behöver tolk- eller översättningshjälp är tryggade i grundlagen. Beslutet att erkänna teckenspråket är av största vikt för de dövas delaktighet. De som använder teckenspråk bildar en kulturell gemenskap som stärker den psykiska tillväxt som är nödvändig för vars och ens livsbalans.

Rätten att använda sitt eget språk är en förutsättning för att personer med funktionshinder skall klara sitt dagliga liv och tillförsäkras dem möjligheten till delaktighet. Kommunikationsproblem som beror på handikapp av olika slag skapar ojämlikhet i samhället. För personer med funktionshinder är därför tolkning, kommunikationshjälpmedel och information nödvändiga för ett jämlikt liv. Att eliminera problem som har att göra med kommunikation är en del av en tillgänglig miljö utan hinder.

För personer med grava funktionshinder tillgodoses den subjektiva rätten till tolktjänster i varierande grad i kommunerna och enligt uppgifter skiljer sig tillgången till dessa tjänster åt mellan olika kommuner. Efterfrågan på tjänsterna är större än utbudet och det är svårt att få tag på tolkar framför allt kvällstid, under veckoslut och i akuta situationer. Områden med större befolkningsunderlag än i en kommun ger en stabilare grund för organiseringen av

tjänsterna och utvecklingen av distanstolkning är en lösning på de problem som långa avstånd medför.

En grundläggande dimension i kommunikationen är tillgången till information. För personer med funktionshinder är det svårt att agera och handla om funktionshinder lägger hinder i vägen för informationen. Undersökningar visar att många grupper av funktionshindrade har sämre möjligheter att få tillgång till information jämfört med den övriga befolkningen. Exempelvis för personer med hörsel- och synskador och psykiska funktionshinder finns det inte tillräckligt med information i lämplig form.

Tack vare informationstekniska lösningar finns det bättre förutsättningar att beakta kommunikationsmöjligheterna för alla handikappgrupper. Alla bör ha tillgång till sådana hjälpmedel som behövs vid kommunikation. De olika handikappgrupperna bör ha samma möjligheter att få tag på information som andra medborgare.

### **3.3. Barn med funktionshinder och deras familjer**

När man får ett barn med funktionshinder krävs det att föräldrarna anpassar sig till de nya omständigheterna. Barnets funktionshinder binder också deras resurser. Den yrkesutbildade personalen inom social- och hälsovården stödjer föräldrar till barn med funktionshinder och hjälper dem att klara av vardagen med egen sakkunskap, tjänster och stödåtgärder. Vid barnrådgivningen följer man fortlöpande upp barnens utveckling och vid behov hänvisas föräldrarna till fortsatta undersökningar. För barnen och deras familjer ordnas medicinsk, social och fostrande rehabilitering. Folkpensionsanstalten beviljar finansiellt stöd för barn under 16 år för att ersätta ekonomiska eller andra påfrestningar.

När det gäller barn med funktionshinder kan barnomsorgen ordnas på många olika sätt. Den kan ordnas av föräldrarna i hemmet, som privat barnomsorg eller tillhandahållas av kommunen på daghem eller i familjedagvård. En förälder kan för att underlätta samordnandet av arbete och familjeliv få partiell vårdledighet genom att förkorta sin arbetstid och partiell vårdpenning för att ersätta inkomstbortfall. Rätten till förmåner har utvidgats under statsminister Matti Vanhanens regerings period. Föräldrar till barn med funktionshinder har rätt till vårdledighet och partiell vårdpenning ända till slutet av barnets tredje läsår i grundskolan. Regeringen gav i april 2006 en proposition till riksdagen, i vilken man föreslog att rätten till partiell vårdledighet för föräldrar till barn med funktionshinder och långtidssjuka barn skulle utsträckas till den tidpunkt då ett barn som behöver särskild vård och omsorg fyller 18 år.

Det allmänna målet för barnomsorgen är att integrera barn med funktionshinder i den vanliga barnomsorgen. För närvarande är sju procent av barnen inom den kommunala barnomsorgen (cirka 12 600) barn som behöver särskild vård och fostran. Av de barn som enligt planen för småbarnsfostran eller rehabiliteringsplanen är i behov av särskilt stöd omfattas 92 procent av stödåtgärder. Ett stort hinder för tillhandahållandet av stöd är bristen på yrkesutbildad personal, i synnerhet på talterapeuter och specialbarnträdgårdslärare. Bristen på anslag har också ett hinder för tillräckliga stödåtgärder.

Servicehandledning är en ny metod som kommunerna använder för att stödja och hjälpa familjer i sökandet efter tjänster och stödåtgärder. Vid servicehandledning görs en bedömning av familjens livssituation och hjälpbehov och efter det sammanställs ett lämpligt servicepaket för familjen i fråga. Syftet med metoden är att mildra de olägenheter och problem som familjerna orsakas på grund av att servicesystemet är splittrat.

En ny tjänst som barnombudsman har inrättats och dennes uppgift är att tillgodose barns intressen och rättigheter. Barnombudsmannen följer upp barns och ungdomars levnadsförhållanden, lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet. Vidare skall innehavaren av tjänsten lägga fram initiativ och förmedla information som gäller barn till barn, till personer som arbetar med barn samt till myndigheter och den övriga befolkningen.

På grund av familjens situation är familjerna i behov av stöd och tjänster. Undersökningar visar att föräldrarna anser handledningen och rådgivningen i anknytning till tjänsterna vara otillräcklig. Likaså upplever föräldrarna att de själva måste vara experter för att barnen skall få tillgång till nödvändiga tjänster och att tillhandahållandet av tjänsterna kan kräva kamp och ständiga intyganden. I vardagen uppstår problem också på grund av att föräldrarna är utmattade och det ekonomiska stöd som erbjuds är litet. Om barnet har grava funktionshinder krävs det ofta att den ena föräldern utför en vårdinsats på heltid och engagerar sig starkt i barnets omvårdnad och välbefinnande.

Det finns ytterst få undersökningar om funktionshindrade barns åsikter och erfarenheter. Enligt intervjuer med rörelsehindrade barn år 2000 ansåg barnen sig leva ett helt normalt liv som vilka finländska barn som helst, men att funktionshindren samtidigt påverkade deras möjligheter att utöva olika fritidssysselsättningar och deras vänskapsförhållanden. De upplevde att omgivningen placerade dem i en ojämlik ställning jämfört med barn utan funktionshinder i samma ålder. Barnen konstaterade att det behöver spridas mer information om funktionshinder än vad som nu är fallet.

### **3.4. Skolgång och studier**

Rätten till utbildning är en del av det finländska rättssystemet och den avser alla som är bosatta i Finland. Alla har rätt till grundläggande utbildning. Det allmänna skall sörja för att det förutom grundläggande utbildning också erbjuds tillräckliga och mångsidiga utbildningstjänster i hela landet. Personer med funktionshinder är inte jämlika i utbildningshänseende, vilket avspeglar sig i att de har en lägre utbildningsnivå än den övriga befolkningen.

Barn med funktionshinder nås bra av den grundläggande utbildningen och sådana stödåtgärder som behövs i undervisningen tillhandahålls av skolorna i skälig utsträckning. I utbildningen efter grundskolan har man däremot kunnat konstatera att det finns hinder av olika slag. Hindren anknyter bl.a. till en obalans mellan efterfrågan och utbud på utbildning, brist på utbildningsmaterial, hinder i läroanstalternas lokaler samt brist på organisation när det gäller de stödinsatser som studenterna behöver, såsom tolkar, assistenter och hjälpmedel. Antalet speciallärare varierar efter region och relativt sett är antalet lägst i Norra Finland.

Gymnasieelever med funktionshinder får inte alltid det specialpedagogiska stöd som skulle behövas och läroanstalterna ordnar inte tillräckligt med sådana tjänster och stödåtgärder som eleverna behöver, såsom tolktjänster eller assistenter. Inom yrkesutbildningen har man lagt märke till att utbudet påverkar efterfrågan och när det gäller valet av yrkesområde har eleverna i praktiken inte många alternativ. Yrkesläroanstalterna verkar inte ha tillräckliga förutsättningar att ordna de tjänster och stödåtgärder som eleverna behöver. Bristerna inom den svenskspråkiga utbildningen av elever med funktionshinder har ofta lett till att funktionshindrade ungdomar varit tvungna att söka sig till Sverige för utbildningen efter grundskolan. Man har som mål att genom utvecklingsarbete och lagstiftning öka jämlikheten i utbildningen såväl regionalt som i innehållsligt hänseende samt förbättra de stödåtgärder som behövs i utbildningen, t.ex. tolk- och assistenttjänster.

Universitetsutbildningens tillgänglighet granskades 2005. De största bristerna gällde tillgången på tolktjänster, fysiska hinder i lokalerna samt otillräckligt med utrustning och undervisningsmaterial. Personalens och andra studerandes attityder kunde också upplevas som faktorer som försvårade studierna. Typen av funktionshinder hade en begränsande inverkan på valet av studieinriktning. De hinder och utvecklingsbehov som konstaterats inom universitetsutbildningen gäller också yrkeshögskolor. Det är en utmaning att avlägsna hindren och öka jämlikheten inom utbildningen även vid yrkeshögskolor och universitet.

### 3.5. Arbete och försörjning

Ett arbete som ger försörjning, en trygg livsmiljö, goda boendeförhållanden, fungerande närservice samt ett socialt nätverk som hjälper människor att klara sig själva bildar grunden för delaktighet och tillhörighet i samhället. Rätten för var och en att skaffa sig försörjning inom det arbete, det yrke eller den näring som man själv har valt garanteras i grundlagen. Ur samhällets synvinkel är det av största vikt att personer med funktionshinder integreras i arbetslivet för att stärka arbetsmarknaden och skapa en balans mellan efterfrågan och utbud på arbetskraft.

Sysselsättningsnivån bland personer med funktionshinder är avsevärt lägre än bland befolkningen i övrigt och tröskeln för att anställa funktionshindrade är hög. I syfte att främja sysselsättningen och stödja sysselsättningen på den öppna arbetsmarknaden i vårt land har man genomfört lagändringar och tagit i bruk olika former av arbetsrehabilitering och stödsysselsättning. Sedan 1999 har man kunnat senarelägga uttaget av invalidpension genom att fortsätta arbeta. Från och med år 2002 har rehabiliteringspenningen för unga (16-20 år) varit det primära utkomstskyddet under utbildnings- och rehabiliteringstiden, dvs. rehabilitering är primär i förhållande till pension. Kommunernas skyldigheter när det gäller sysselsättningen preciserades 2002. Med hjälp av insatser inom socialvården ordnas utöver arbetskraftsförvaltningens tjänster också sysselsättningsfrämjande stödåtgärder och arbetsverksamhet. Det skattefria minimibeloppet av den flitpenning som betalas till personer med funktionshinder som deltar i arbets- och dagverksamhet vid kommunernas arbetscentraler höjdes till 12 euro år 2006.

I lagen om likabehandling föreskrivs om myndigheternas skyldighet att i all sin verksamhet främja likabehandling. I lagen föreskrivs även om arbetsgivares och utbildningsordnares speciella skyldighet att främja de facto jämlikhet för arbetstagare och studerande med funktionshinder. Därtill föreskrivs i arbetsavtalslagen om arbetsgivares skyldighet att behandla arbetstagare lika.

Enligt lagen om likabehandling skall arbetsgivaren och den som ordnar utbildningen främja funktionshindrade personers tillträde till arbete och utbildning och vidta skäliga åtgärder för att dessa skall klara av sitt arbete. En arbetssökande med funktionshinder, som till kunskap, färdighet och erfarenhet uppfyller anställningskriterierna för uppgiften, får inte diskrimineras på grund av att valet av denna person skulle medföra åtgärder för arbetsgivaren. För att uppfylla de krav som lagen om likabehandling ställer bör arbetsgivare som anställer ny arbetskraft sträva till att identifiera hinder som berör arbetet och avlägsna dessa. Det kan handla om att anpassa arbetsarrangemang, den fysiska arbetsmiljön (avlägsna rörelsehinder, slänter och hissar) eller arbetsredskap, exempelvis genom att ordna individuella hjälpmedel.

När det gäller villkoren för den lönesubvention som betalas till arbetsgivare som anställer personer med funktionshinder har villkoren förbättrats från början av 2006. Arbetssökande med funktionshinder kan numera anställas i företag både för viss tid och tillsvidare. Också i fråga om den tid för vilken lönesubventionen kan beviljas förbättrades villkoren. För perso-

ner med funktionshinder kan lönesubvention beviljas för en längre period eller permanent, om det är ändamålsenligt med hänsyn till personens nedsatta arbetsförmåga och andra sysselsättningsmöjligheter.

Stödåtgärderna har förbättrat funktionshindrades möjligheter att få arbete. Trots åtgärderna har personer med funktionshinder fortfarande svårare att få arbete och har en lägre lönenivå än den övriga befolkningen. Lönenivån kan i viss mån förklaras med den låga utbildningsnivån. Ökningen av antalet arbetslösa personer med funktionshinder har emellertid planat ut och antalet har varit relativt stabilt sedan början av 2002. År 2005 uppgick enligt arbetsministeriets statistik antalet arbetssökande med funktionshinder till drygt 67 000, dvs. 11,7 procent av alla arbetssökande. Enligt arbetsministeriets arbetsförmedlingsstatistik fick 37 800 arbetssökande med funktionshinder arbete på den öppna arbetsmarknaden. Dessutom började över 6 000 funktionshindrade på arbetskraftsutbildning och närmare 12 000 arbetslösa personer med funktionshinder fick arbete via arbetsförvaltningens stödåtgärder.

Arbetsministeriets siffror belyser svårigheterna för såväl personer med funktionshinder som långtidssjuka att få arbete. Eftersom det inte finns någon exakt definition av personer med funktionshinder eller statistik över de funktionshindrades andel av den arbetsföra befolkningen och arbetskraften, är det inte möjligt att tillförlitligt uppskatta sysselsättnings- eller arbetslöshetsnivån hos dessa personer.

Enligt bedömningar skulle 200 000 personer med funktionshinder eller långvariga sjukdomar kunna bli en del av arbetskraften om förhållandena var annorlunda. Antalet arbetssökande med funktionshinder och funktionsnedsättningar har ökat långsamt under hela 1990-talet och ökningen fortgår ännu. Enligt arbetsministeriets statistik uppgick antalet arbetssökande med funktionsnedsättningar till 91 000 år 2005. Också i denna siffra ingår andra arbetssökande än personer med funktionshinder.

I många utredningar som berör främjandet av sysselsättningen har man konstaterat att den viktigaste utmaningen är att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder och personer med nedsatt funktion att få arbete. Under de närmaste åren kommer den stora frågan i samhället att gälla tillgången på tillräcklig arbetskraft. En stor del av de funktionshindrade bildar för närvarande en arbetskraftsreserv.

### **3.6. Familj och boende**

Det finns inte mycket information om funktionshindrades familjeförhållanden. Deras familjeförhållanden och familjebildningar skiljer sig något från den övriga befolkningens. Andelen som lever i äktenskap eller samboförhållanden är lägre än bland den övriga befolkningen och antalet barn är också något färre. Det är mera ovanligt att personer med utvecklingsstörningar lever i äktenskap eller samboförhållanden än att personer med funktionshinder gör det. Närmare en tredjedel av personerna med utvecklingsstörningar bor hos sina föräldrar också som vuxna.

Personer med funktionshinder har rätt att flytta från sina föräldrar, bilda familj, skaffa arbete och välja en individuell livsstil för sitt boende. Ungdomar med funktionshinder är en heterogen grupp och processen att bli vuxen varierar: vissa går aldrig igenom den. De utmaningar som frigörelsen innebär är mera komplicerade för ungdomar med funktionshinder. Deras möjligheter att skaffa sig ett yrke är mer begränsade och utvecklingen av arbetskarriären uteblir ofta. Att hitta en partner och ta tag i livet kan vara svårt.

Enligt principen om likabehandling skall personer med funktionshinder ha samma boendemöjligheter som den övriga befolkningen. De har likaså rätt att byta bostad och bostadsort på samma sätt som andra människor. Men det är ofta svårt att skaffa bostad på grund av olämpligt bostadsbestånd, hinder i miljön, problem med organiseringen av tjänsterna och ekonomiska orsaker. Vid inrikesministeriet bereds som bäst en proposition med förslag till ändring av lagen om hemkommun. Enligt förslaget skall i synnerhet personer med funktionshinder och åldringar ha rätt att byta bostadsort. De ändringar i social- och hälsovårdslagstiftningen som anknyter till förslaget bereds som bäst av en intern beredningsgrupp vid social- och hälsovårdsministeriet.

De grundläggande lösningarna i boendemiljön och i bostäderna bör vara sådana att personer med funktionshinder kan bo och röra sig där. Det optimala med tanke på jämlikhet, funktion och ekonomi är att man vid planeringen av nyproduktion utgår från en tillgänglig miljö utan hinder. Bostäderna behöver vara tillräckligt rymliga och redan under byggnadsstadiet bör vikt fästas vid att boendemiljön fungerar. Detta är en samhällsekonomiskt hållbar utgångspunkt. Samma krav ställs på ändrings- och renoveringsarbeten i bostäderna.

### 3.7. Åldrande

När människor åldras försämras deras funktionsförmåga. Många får funktionshinder när de blir äldre och personer med funktionshinder åldras med sina handikapp. Antalet äldre i befolkningen ökar. Dessa är aktuella frågor som kommer att innebära en utmaning för samhället under de närmaste åren.

Äldre personer med funktionshinder utgör en majoritet i vissa handikappgrupper. Särskilt andelen personer med flera handikapp och de olägenheter som långvariga sjukdomar förorsakar ökar i de äldre åldersgrupperna. Det finns mycket lite information om äldre personer med funktionshinder. Ålderdom och funktionshinder liksom ålderdom och sjukdom jämföras ofta, och därför finns det information att tillgå bara på en allmän nivå.

Det behövs mera information om äldre funktionshindrade och deras servicebehov i synnerhet som de blir allt fler. Äldre människor i dag, och framför allt de som har fått något funktionshinder på äldre dagar, är inte vana vid att kräva service och blir därför ofta utan. Många äldre människor med funktionshinder känner inte heller till den service som finns och sina rättigheter. Särskilt åldringar med syn- eller hörselskador blir därför lätt ensamma, isolerade i hemmet.

Äldres lagstadgade rätt att få sitt servicebehov bedömt trädde i kraft den 1 mars 2006. Syftet är att tillförsäkra klienterna nödvändig vård och omsorg. Bedömningen av servicebehovet ger en tydligare bild av behovet av socialservice i kommunerna och skapar således en realistisk grund för planeringen av servicen. I brådskande fall skall servicebehovet bedömas utan dröjsmål. I övriga fall när det gäller personer som har fyllt 80 år och personer som får vårdbidrag (särskilt vårdbidrag) för pensionstagare skall bedömningen utföras senast på den sjunde dagen efter det att personen kontaktat kommunen. År 2005 omfattade gruppen av pensionstagare som fyllt 80 år och som får särskilt vårdbidrag över 9 000 personer.

Det åldersrelaterade behovet av service och institutionsvård kan minskas genom förebyggande och rehabiliterande verksamhet, hjälpmedel och förbättringar av bostäder och boendemiljö. Personer som bor i bostäder där det finns rörelsehinder har konstaterats löpa dubbelt så stor risk att drabbas av problem med funktionsförmågan jämfört med dem som har bostäder som saknar hinder. Stödet för närståendevård och de tjänster och stödinsatser som ingår i det ökar klientens möjligheter att bo kvar hemma och leva ett bra och meningsfullt

liv. Med hjälp av stödet för närståendevård kan man också ersätta, minska och skjuta fram behovet av annan social- och hälsovårdsservice. Närståendevårdare kan vara anhöriga eller andra personer som står klienten nära. Om servicen ges i det egna hemmet är den till hjälp när funktionsförmågan sjunker och personen inte längre klarar av sina dagliga sysslor. De viktigaste serviceformerna är hemservice innehållande stödservice samt hemsjukvård. Under de senaste åren har hemservicen utvecklats. En ny serviceform som tagits i bruk är förebyggande hembesök.

Familjer där det finns äldre med utvecklingsstörningar hör till de grupper som lätt blir åsidosatta. Dessa familjer är i många fall vana vid att klara sig utan stöd. De frågar efter service först när problemen att hantera vardagen har vuxit sig så stora att de inte längre kan bo kvar hemma. Livslängden för personer med utvecklingsstörningar är tio år kortare än för befolkningen i snitt. Prognosen beträffande livslängden för personer med grava utvecklingsstörningar är nästan en tredjedel kortare än för befolkningen i snitt. För personer med lindriga utvecklingsstörningar som bor kvar hos föräldrarna innebär föräldrarnas död en omvälvning i livet när de tvingas organisera sina liv på nytt.

### **3.8. Kultur, fritid och delaktighet**

En meningsfull fritid är en hälsofrämjande faktor. Jämlika rättigheter för personer med funktionshinder att utbilda och utveckla sig själva, ta del av kulturella tjänster samt utöva sina intressen och andra fritidssysselsättningar är tryggade i grundlagen.

I statsrådets konst- och konstnärspolitiska principbeslut framhålls människors grundläggande rättighet till konst. Var och en skall ha möjlighet att berika sitt och andras liv med hjälp av konst och kultur, njuta av en kvalitativ miljö och värna kulturarvet. Förutom att vara delaktiga i kulturen skall personer med funktionshinder kunna använda sin kreativitet och sitt konstnärliga kunnande till att berika vårt samhällsliv.

Förutsättningen för funktionshindrades kulturella jämlikhet är att konsten identifieras och stöds jämsides med andra konstformer. De flesta handikapporganisationer bedriver kulturell verksamhet av olika slag; hobbygrupper, utbildning och evenemang. Organisationerna informerar om konst och samarbetar med konstnärer och konstföreningar. Problemet med verksamhet som bygger på frivillighet är bristen på resurser.

Undervisningsministeriets arbetsgrupp Kultur för alla granskade år 2002 handikapporganisationernas och deras medlemmars möjligheter till egna kulturella aktiviteter. När det gäller kulturens tillgänglighet visade utredningen att det förutom i de befintliga systemen fanns många andra problem. Hinder för delaktighet utgjorde bl.a. museernas fysiska miljöer, bristen på taktill konst och inspelad information, induktionsslingor som inte fungerar, bristen på assistenter, tillgången på hjälpmedel samt avsaknaden av kunskaper.

De kulturella rättigheterna för människor med funktionshinder tillgodoses genom aktiva insatser på programnivå. Med utgångspunkt i statsrådets konst- och konstnärspolitiska principbeslut publicerades år 2004 åtgärdsprogrammet Lika tillgång till konst och kultur (Taide tarjolle, kulttuuri kaikille) som utarbetats av kommissionen för handikappade och kultur. Programmet innehåller konkreta och praktiska anvisningar för hur man kan förbättra konst- och kulturutbudets tillgänglighet samt förslag till åtgärder för att främja handikappade människors kreativa verksamhet. Våren 2006 kom ett åtgärdsprogram för konstens och kulturens tillgänglighet (Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus). Undervisningsministeriet har som mål att genomföra åtgärderna i programmet före utgången av 2010. Programmets fokus ligger på tillgängligheten till offentliga kulturtjänster.

Motionen har stor betydelse för den fysiska funktionsförmågan. Möjligheten för personer med funktionshinder att utöva motion tillgodoses genom åtgärder som ökar tillgängligheten. Undervisningsministeriet har under de senaste åren ökat bidragen till idrottsorganisationer för handikappade, riktat anslag till kommunerna för grundreparering av simhallar och idrottslokaler samt stött kommunernas idrottsväsenden så, att kommunerna har kunnat anställa ca 90 specialidrottsinstruktörer. Förutom lämpliga fysiska lokaler behövs också handledare som känner till funktionshindrades behov av motion och kan stödja dem på olika sätt. Personer med funktionshinder som utövar motions- och idrottsverksamhet bör också ha tillgång till högklassig träning och handledning för att kunna delta även på nationell och internationell nivå. I nationella sammanhang har Statens idrottsråds sektion för specialidrott i uppgift att öka jämlikheten bland funktionshindrade, långtidssjuka och äldre samt utveckla motions-tjänster som lämpar sig för dem.

Till de grundläggande behoven hör också behov som anknyter till religion och trosuppfattning. I samarbete med olika religiösa samfund främjas en sådan verksamhet som möjliggör andlig verksamhet och delaktighet. Funktionshindrades religiösa övertygelse respekteras och de kan också om de vill stå utanför den religiösa verksamheten. Den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland har stakat ut riktlinjerna för sin handikappolitik i programmet En kyrka för alla som utkom 2003.

### **3.9. Minoriteter och mindre kända handikappgrupper**

Personer med funktionshinder som tillhör någon minoritet bildar en minoritet inom minoriteten och de löper dubbel risk för utslagning jämfört med andra funktionshindrade. För att dessa skall ha en chans att klara sig är det viktigt att deras behov uppmärksammas och att tjänsterna anpassas efter behoven.

För personer som har svenska, samiska, romani och teckenspråk som hemspråk skall enligt grundlagen ordnas tjänster på deras eget språk. Att tillhandahålla tjänster för olika språkgrupper är förknippat med många utmaningar. När det gäller svenskspråkig handikappservice kämpar kommunerna med samma slags problem som i övrigt när de ordnar handikappservice. För den svenskspråkiga servicen för personer med utvecklingsstörningar ansvarar ett särskilt specialvårdsdistrikt som bildas av svenskspråkiga och tvåspråkiga kommuner. Dess uppgifter har i enlighet med behoven utsträckts också till andra tjänster för samma språkliga minoritet.

Situationen för funktionshindrade med romani som modersmål är inte särskilt välkänd. Men man uppskattar att behovet håller på att öka, eftersom den traditionella omvårdnaden av sjuka och funktionshindrade inom familjen blir allt ovanligare också inom den romska kulturen. Många åldringar och funktionshindrade med romani som modersmål samt deras familjer står ensamma när den traditionella gemenskapen luckras upp och de är i akut behov av hjälp och information. De känner inte till vilka tjänster som erbjuds, eftersom de av hävd har undvikit socialservicen på grund av förutfattade meningar om systemet.

Utbudet av handikappservice på samiska är knappt. Samiskspråkiga personer med funktionshinder är få och bor långt från varandra. I sådana fall är det särskilt svårt att tillhandahålla jämlika tjänster. Sametinget har sedan 2000 haft tillgång till ett anslag som skall trygga social- och hälsovårdstjänsterna för samiskspråkiga och i några kommuner i Lappland har medlen använts för att förbättra servicen även för funktionshindrade med samiska som modersmål.



Också invandrare och asylsökande med funktionshinder är på grund av sin minoritetsställning i behov av särskilt stöd. Gravyt funktionshindrade invandrare och asylsökande blir lätt isolerade om deras behov inte beaktas. Dessa bör anvisas bostadsområden där kommunikationerna är goda och det är lätt att röra sig.

Förutom minoritetsgrupperna kan man också behöva särskilt uppmärksamma de mindre kända handikappgrupperna. Flera forskare har lagt märke till att kommunikationsproblem kan leda till att personer med grava funktionshinder inte får tillräckligt med uppmärksamhet. Med hänsyn till de mänskliga rättigheterna samt människors självbestämmanderätt och förutsättningar att klara sig själva är det nödvändigt att trygga kommunikationsmöjligheterna för sådana funktionshindrade som fått knapp uppmärksamhet. Om det är fråga om ovanliga funktionshinder och sjukdomar för det i regel med sig en hel del andra problem.

### **3.10. Informationsbehov som rör levnadsförhållanden**

Information om handikapp och funktionshinder behövs inom samhällspolitiken och forskningen. De forskningsrön om funktionshinder som vi har i dag är splittrade och informationen uppfyller i mycket liten utsträckning kriterierna för vetenskapligt vetande. Situationen är ett uttryck för handikappforskningens marginella ställning på forskningsfältet. För närvarande har handikappforskningen ingen etablerad position inom forskningen, vilket yttrar sig i en brist på forskarutbildning och permanenta finansieringskällor. Forskningen är i praktiken beroende av begränsade projektanslag och forskarnas intresse för frågan.

Dessutom finns det påtagliga luckor och brister i informationen om personer med funktionshinder. Bara i undantagsfall är informationen specificerad enligt kön, även om man enligt en internationell undersökning kan urskilja tydliga skillnader i kvinnliga och manliga funktionshindrades ställning. För många handikappgruppers del finns det ytterst lite annan information än medicinska forskningsdata. Det finns just inga uppgifter om de mest utsatta och mindre kända grupperna eller grupper som tillhör minoriteter. Dessutom är det mycket svårt att få en samlad bild av funktionshindrades ställning, levnadsförhållanden och välbefinnande på grund av att olika informationskällor inte är jämförbara och information saknas.

Inom ramen för servicesystemet samlar man i någon mån in uppgifter om serviceanvändare och kostnader och genomför särskilda undersökningar om hur servicen fungerar och vilka utvecklingsbehov som finns. Insamlingen av uppgifter ger i sin nuvarande form emellertid inte en tillräckligt noggrann helhetsbild av funktionshindrades förhållanden och tillgodoser i sig inte behoven inom samhällsplaneringen.

## **4. Tjänster och stödåtgärder som främjar jämlikheten**

### **4.1. Förekomsten av funktionshinder**

Det finns inga specifika forskningsrön eller statistiska data om förekomsten av funktionshinder. Detta är ett problem vid kartläggningen av funktionshindrades välbefinnande och förhållanden. Bedömningarna utgår fortfarande från siffror från 1980-talet enligt vilka grava funktionshinder förekom hos cirka en procent av befolkningen och funktionshinder hos cirka fem procent. Enligt uppskattningar i början av 1990-talet hade cirka 250 000 finländare något funktionshinder eller funktionsbrist som orsakade betydande olägenheter.

I Finland finns uppskattningsvis cirka 80 000 personer med synhinder, det vill säga cirka 1,5 procent av befolkningen. Av dessa är cirka 10 000 blinda. Antalet döva uppskattas till cirka 8 000 och av dessa har cirka 5 000 teckenspråk som modersmål eller första språk. Cirka 850 personer är dövblinda. Antalet personer med talhinder är flera tusen och enligt vissa uppskattningar är siffran så hög som 10 000 personer.

Enligt enkätmaterial till Hälsa 2000 har cirka två procent av invånarna i åldern 18–29 år och i genomsnitt 21 procent av dem som är 30 år eller äldre själva uppgett sig ha rörelsehinder. Graden av rörelsehinder ökar med åldern så att närmare 65 procent av dem som är över 75 år uppger rörelsehinder. Rörelsehinder är vanligare hos kvinnor än hos män.

År 2004 utnyttjade cirka 27 500 personer med utvecklingsstörning tjänster av olika slag. Antalet arbetsföra personer med utvecklingsstörning uppskattas till cirka 23 000.

#### 4.2. Kommunal verksamhet

De tjänster som riktar sig till personer med funktionshinder är nödvändiga, men innebär samtidigt en möjlighet: de behövs för att funktionshindrade skall kunna leva ett självständigt liv och delta i samhället som likvärdiga medborgare. Ansvaret för organiseringen av den service och de stödinsatser som personer med funktionshinder behöver är fördelat på flera olika instanser. Detta gör att servicesystemet är splittrat och blir svårt att hantera för serviceanvändarna.

Kommunens uppgift att organisera servicen och stödinsatserna innebär ett stort ansvar. Privata serviceproducenter och frivilligorganisationer kompletterar den offentliga servicen och kommunerna köper en del av tjänsterna av dem. Utöver organiseringen av servicen är kommunens uppgift också att förebygga och eliminera de hinder och olägenheter som begränsar funktionshindrades förmåga att fungera i samhället så att dessa kan delta som jämlika medlemmar.

De tjänster som erbjuds av social-, hälso-, undervisnings-, kultur-, idrotts- och samhällssektorn är av största betydelse för funktionshindrades möjligheter att klara sig själv i vardagen. Tjänsterna bidrar till att öka deras förutsättningar att delta som likvärdiga medborgare.

Den bärande principen **inom social- och hälsovårdsservicen** är att personer med funktionshinder skall erbjudas tjänster inom ramen för det allmänna servicesystemet. Kommunen skall sörja för att tjänsterna lämpar sig också för funktionshindrade. Först i andra hand tillgriper man specialtjänster. Bestämmelser om kommunernas allmänna skyldighet att ordna socialvård finns i socialvårdslagen (710/1988).

Bestämmelser om specialtjänster finns i handikappservicelagen (380/1987) och i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (519/1977).

Hälsovårdstjänster för personer med funktionshinder ordnas inom ramen för kommunernas folkhälsoarbete som regleras i folkhälsolagen (66/1972). Bestämmelser om tjänster och stödformer inom rehabiliteringen finns förutom i folkhälsolagen även i förordningen om medicinsk rehabilitering (1015/1991). Mer krävande hälso- och sjukvård ordnas inom ramen för den specialiserade sjukvården (lagen om specialiserad sjukvård 1062/1989).

Personer med funktionshinder har rätt till socialvård av god kvalitet och gott bemötande utan diskriminering från den som lämnar socialvård (lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/200)). Inom hälso- och sjukvården skall funktionshindrade på

motsvarande sätt bemötas så att deras människovärde inte kränks och deras övertygelse och integritet respekteras (lagen om patientens ställning och rättigheter (785/1992)).

Samhället stödjer funktionshindrades möjligheter att leva ett fullvärdigt liv med sitt funktionshinder. I detta syfte ordnas bl.a. anpassningsträning och rehabiliteringshandledning. Med anpassningsträning främjas den sociala funktionsförmågan hos personer med funktionshinder och deras familjer. Vid rehabiliteringshandledning får funktionshindrade hjälp med att hitta lämpliga tjänster.

För personer med grava funktionshinder kan boendet och servicen ordnas på många olika sätt. Största delen av de gravt funktionshindrade bor antingen ensamma eller tillsammans med sin familj. Av dem med utvecklingsstörningar bor närmare hälften hos sina föräldrar. En del bor i särskilda boendeenheter och en allt mindre del av de utvecklingsstörda, cirka 10 procent, bor ännu på institution. År 2004 bodde 8 500 personer med utvecklingsstörning på serviceboende och drygt 1 000 var i familjevård.

För att göra det möjligt för personer med funktionshinder att bo kvar hemma erbjuder kommunerna tjänster och stödåtgärder av olika slag, såsom stöd för närståendevård, bidrag för kostnader för anställning av personlig assistent, medicinsk rehabilitering och personliga hjälpmedel. Personer med grava funktionshinder kan få ersättning för kostnaderna för ändringsarbeten i bostaden och för anskaffningen av nödvändiga hjälpmedel och anordningar till bostaden. Kommunerna har en särskild skyldighet i fråga om att ordna serviceboende, göra nödvändiga ändringsarbeten i bostaden samt skaffa hjälpmedel och anordningar.

Enligt statistiken för 2004 hade cirka 4 000 personer personliga assistenter, ändringsarbeten i bostaden samt hjälpmedel och anordningar beviljades cirka 8 000 personer och cirka 2 600 personer med grava funktionshinder bodde på serviceboende. Stödet för närståendevård innefattar ett vårdarvode som betalas för att trygga vården och omvårdnaden av klienten i hemmet samt nödvändiga stödtjänster för närståendevårdaren. Lagstiftningen om stödet för närståendevård ändrades den 1 januari 2006, då en ny lag om stöd för närståendevård (937/2005) trädde i kraft.

För att trygga möjligheten till självständighet och delaktighet har gravt funktionshindrade rätt till färd- och tolktjänster. Den som har beviljats färdtjänst kan också ha rätt att ta med en följeslagare. Antalet personer som anlitat färdtjänst ökar kontinuerligt. Under de senaste tio åren har antalet personer som beviljats färdtjänst ökat kraftigt på grund av att befolkningen blir allt äldre och kollektivtrafiken minskar. År 2004 hade drygt 80 000 personer rätt till färdtjänst. Vid motsvarande tidpunkt var antalet personer som beviljats tolktjänst cirka 4 000. Under de senaste åren har kommunerna förnyat organiseringen av färd- och tolktjänsterna.

Arbetsförvaltningen är primärt ansvarig för stödinsatserna för att sysselsätta personer med funktionshinder, men enligt socialvårdslagen skall kommunerna ordna sysselsättningsfrämjande verksamhet och arbetsverksamhet om arbetsförvaltningens åtgärder inte räcker till. Med stöd av specialomsorgslagen ordnas dessutom arbets- och dagverksamhet. I denna del tog närmare 12 000 personer år 2004.

Landet är indelat i 17 specialomsorgsdistrikt som sköter organiseringen av specialomsorger för personer med utvecklingsstörning. De kommuner som ingår i ett specialomsorgsdistrikt bildar en samkommun som ansvarar för organiseringen av specialomsorgstjänster. Boendeservice, familjevård, arbetsverksamhet och institutionsvård är centrala specialomsorgstjänster. År 2004 utnyttjade uppskattningsvis 27 500 personer tjänsterna inom specialomsorgen. När det gäller boendeservicen för personer med utvecklingsstörning behövs vissa klarlägganden. Servicen ordnas för närvarande med stöd av socialvårds-, handikappservice- och specialomsorgslagen. Som ett led i utvecklingen av det sociala området i hela landet har so-

cial- och hälsovårdsministeriet tillsatt en utredare som har till uppgift att utarbeta ett handlingsprogram med förslag till åtgärder för hur institutionsboendet under de närmaste åren kan minskas och ersättas med mera individuella boendeformer.

Antalet personer som beviljats handikappservice ökar årligen. Trots den ökade användningen av servicen är det enligt dem som har funktionshinder problem med servicetillgången. Det Riksomfattande handikapprådets kartläggning år 2005 visade att tillgången på i synnerhet sådana tolk-, färd- och assistenttjänster som är av stor betydelse för de dagliga göromålen upplevdes som dålig. Beträffande servicetillgången var skillnaderna stora mellan olika kommuner.

Av hälsovårdstjänsterna är rehabiliterings- och hjälpmedelstjänsterna avgörande för att personer med funktionshinder skall klara sig själva. Kommunen svarar för den medicinska rehabiliteringen till den del det inte hör till Folkpensionsanstaltens lagstadgade uppgifter. Rehabiliteringen förbättrar arbets- och funktionsförmågan hos personer med funktionshinder och ger resurser som hjälper dem att hantera vardagen. Den stora utmaningen under de närmaste åren kommer att vara rehabiliteringen av personer med funktionshinder och åldringar. Hjälpmedlen är en del av den medicinska rehabiliteringen. De hjälper funktionshindrade att klara sig själva hemma och kompenserar för funktionshinder som orsakas av handikapp eller sjukdomar. Tack vare hjälpmedlen kan funktionshindrade ha kvar rörelseförmågan lite längre och skjuta fram behovet av tyngre vård. Förutom kommuner och sjukvårdsdistrikt beviljar också Folkpensionsanstalten hjälpmedelstjänster.

De kulturella rättigheterna är en del av medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter (grundlagen 16 §). **Skollagstiftningen** möjliggör jämlikhet inom utbildningen och likvärdiga utbildningstjänster för alla läropliktiga. Förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen ordnas enligt lagen om grundläggande utbildning. Barn med funktionshinder kan i regel gå i grundskola tillsammans med andra barn. Vid behov ordnas special- och stödundervisning för dem. Specialundervisning kan ordnas bland annat i samband med övrig undervisning, i specialklass i den vanliga skolan eller i specialskola. År 2004 fick närmare 40 000 av eleverna i grundskolan, dvs. sju procent, specialundervisning. Av dem fick 42 procent undervisning inom ramen för grundskolans allmänna undervisning (integrerat), 33 procent i specialgrupper i grundskolan och 25 procent i specialklasser i specialskolor.

Läroplikten för funktionshindrade är 11 år och är ett år längre än för andra barn. Den förlängda läroplikten gäller barn med utvecklingsstörning och hörsel- och synskador för vilka kommunen är skyldig att ordna en ett- eller tvåårig förskoleundervisning.

Barn med funktionshinder har rätt att avgiftsfritt få tillgång till de tolk- och assistenttjänster, övriga undervisnings- och elevvårdstjänster, hjälpmedel samt stödtjänster inom specialundervisningen som behövs för att de skall kunna delta i undervisningen. Barn med grava funktionshinder har rätt till gratis skolskjuts.

Personer med funktionshinder som går i yrkesläroanstalt, gymnasium eller universitet har rätt till service och stöd från läroanstalten, hemkommunen, Folkpensionsanstalten eller under vissa förutsättningar också från sitt försäkringsbolag. I den kommunala servicen ingår bl.a. assistent-, tolk- och färdtjänst. Alla läroanstalter är för sitt vidkommande skyldiga att sörja för att de allmänna förutsättningarna för utbildning är i ordning ur den funktionshindrade elevens synvinkel.

Att organisera **fritidsverksamheten** för personer med funktionshinder är en viktig uppgift för den kommunala idrottsverksamheten och kommunerna har enligt idrottslagen (1054/1998) en uttrycklig skyldighet att ordna idrottsverksamhet för grupper med särskilda behov. Större kommuner har anställt specialidrottsinstruktörer för uppgiften och det finns för närvarande sådana instruktörer i 85 kommuner. Den idrott som leds av instruktörer och

som ordnas inom ramen för den kommunala idrottsverksamheten, social- och hälsovårdsväsendet samt handikapporganisationerna omfattar för närvarande cirka 230 000 personer som har olika funktionshinder, är långtidssjuka eller äldre. Av dessa är omkring hälften funktionshindrade.

Oberoende av funktionsförmåga bör alla ha rätt att njuta **av konst och kulturella tjänster**. Kulturtjänster ordnas av kommuner och funktionshindrade själva. Ett åtgärdsprogram och olika utvecklingsprojekt har inletts för att främja tillgången till kulturella tjänster och funktionshindrades egen kulturella verksamhet i hela landet.

Förutsättningen för att personer med funktionshinder skall klara av sina dagliga göromål är att de klarar sig i sin egen livsmiljö. Kommunernas **byggnads- och miljömyndigheter** har en viktig roll när det gäller att eliminera fysiska hinder i miljön. Bestämmelser om planeringen av miljön samt byggandet av bostäder och gator finns i markanvändnings- och bygglagen (132/1999) och i anknytande förordning (895/1999). Kraven på framkomlighet i bostäder och bostadshus utvidgades genom en lagändring år 2005 och det blev obligatoriskt att installera hiss i hus med minst tre våningar. Bestämmelser om skyldigheten att hålla gator, torg och parker och andra områden i sådant skick att det är tryggt och säkert att röra sig där finns i lagen om underhåll och renhållning av gator och vissa allmänna områden (669/1978). Lagstiftningen på området beaktar väl framkomlighetsaspekter och olika behov hos människor med funktionshinder. Det finns i praktiken fortfarande mycket som behöver göras för att undanröja hinder. När det gäller arbetet med undanröjandet av hinder betonas på det lokala planet samarbetet mellan kommunala myndigheter, handikapporganisationer, företrädare för affärlivet och andra aktörer.

#### 4.3. Stöd från socialförsäkringen

Folkpensionsanstalten stödjer hemvården av funktionshindrade och kroniskt sjuka barn genom ett vårdbidrag som betalas för barn under 16 år för att ersätta ekonomisk eller annan belastning för familjen. År 2004 betalades vårdbidrag för 39 000 barn.

Handikappbidrag betalas i första hand till arbetsföra personer med funktionshinder för att stödja dem i deras dagliga liv, arbete och studier. Syftet med handikappbidraget är att förbättra de funktionshindrades möjligheter att leva ett fullvärdigt och jämlikt liv tillsammans med andra och det betalas för att ersätta nedsatt funktionsförmåga, hjälpbehov, behov av tjänster samt särskilda kostnader som orsakas av sjukdom eller funktionshinder. Antalet bidragstagare har varit så gott som oförändrat under de senaste tre åren. År 2004 fick cirka 12 500 personer bidrag.

Vårdbidrag för pensionstagare betalas till sjuka eller funktionshindrade pensionstagare för att hjälpa dem att bo kvar hemma. Bidragets storlek är beroende på hur stort behov av hjälp och hur stora särskilda kostnader sökanden har. Antalet pensionstagare med vårdbidrag ökar hela tiden. År 2004 fick 175 400 personer vårdbidrag, vilket är en fjärdedel mer än 10 år tidigare.

I slutet av 2004 betalade Folkpensionsanstalten ut egentliga handikappbidrag till totalt 226 900 personer, vilket är 4,3 procent av hela befolkningen i landet.

Folkpensionsanstalten kan ordna yrkesinriktad rehabilitering för personer som på grund av sjukdom, handikapp eller funktionsnedsättning sannolikt löper risk att bli arbetsoförmögna och vars förvärvsmöjligheter bedöms vara väsentligt försvagade, om klienten inte får rehabilitering med stöd av någon annan lag. I rehabiliteringen kan ingå exempelvis rehabiliter-

ingsundersökningar, arbetsprövning och utbildning i försökssyfte och arbetsträning. Stöd kan också beviljas för grundläggande utbildning, vidareutbildning och omskolning, för start av företagsverksamhet och för inköp av arbetsredskap. Folkpensionsanstalten betalar rehabiliteringspenning för rehabiliteringstiden.

Dessutom har ungdomar som fyllt 16 år rätt till rehabiliteringspenning, om deras arbets- och förvärvsförmåga är väsentligt försvagade och en intensifierad rehabilitering behövs. Avsikten är att säkerställa att de unga får yrkesinriktad rehabilitering så att deras möjligheter till sysselsättning förbättras. Utbetalningen av rehabiliteringspenningen förutsätter att det har uppgjorts en individuell studie- och rehabiliteringsplan. År 2005 betalades sammanlagt 18,4 miljoner euro i rehabiliteringspenning till 4 700 ungdomar.

Folkpensionsanstalten bekostar intensiva eller långvariga rehabiliteringsperioder i form av medicinsk rehabilitering för personer med grava funktionshinder för att trygga och förbättra deras arbets- och funktionsförmåga. Rehabiliteringen förutsätter dessutom att det inte är fråga om sjukvård och att personen inte vårdas på offentlig eller motsvarande institution. Rehabiliteringen grundar sig på en skriftlig rehabiliteringsplan.

Om utbildningsområdet och det yrke som det leder till är sådana att det är möjligt för en person med gravt funktionshinder att få arbete, kan personen få stöd för högskolestudier. Den studerande kan få ersättning för studiekostnader under studietiden, t.ex. terminsavgifter och utbildningsmaterial samt för resekostnader mellan hem- och studieorten. Folkpensionsanstalten beviljar också yrkesinriktad rehabilitering för anskaffningen av sådana hjälpmedel behövs i arbete eller studier på grund av den studerandes funktionshinder. Folkpensionsanstalten beviljar också rehabiliteringspenning. För de extra kostnader som rehabiliteringen medför kan Folkpensionsanstalten betala ersättning för uppehälle. För att stödja rehabiliteringsklientens möjligheter att få arbete efter rehabiliteringen kan Folkpensionsanstalten betala ut ett rehabiliteringsunderstöd.

#### **4.4. Arbetsförvaltningens tjänster och stödåtgärder**

På den offentliga arbetsmarknaden främjas i första hand arbete på den öppna arbetsmarknaden antingen direkt eller via utbildning. Utifrån bedömningen av klientens servicebehov erbjuds de tjänster som bäst främjar klientens möjligheter att få arbete på den öppna arbetsmarknaden. För personer med funktionshinder och personer med funktionsnedsättning finns tillgång till de allmänna arbetskraftstjänsterna, och dessutom kan vid behov ordnas tjänster med stöd av yrkesmässig rehabilitering. I andra hand stöds sysselsättningen med sysselsättningsanslag. När den yrkesmässiga rehabiliteringen planeras kartläggs den arbetssökandes servicebehov samt möjligheter till arbete, utbildning och rehabilitering, varvid lämpliga arbets- och utbildningslösningar understöds. Arbetskraftsbyrån kan ersätta sådana undersökningar, expertkonsultationer, kombinerade arbets- och utbildningsprövningar, orienteringsbesök, arbetsträning och arbetsprövningar som behövs för att klarlägga funktionshindrades förutsättningar för arbete och utbildning samt lämplighet för ett yrke.

För att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder och personer med funktionsnedsättning att få arbete och stanna kvar i arbetet kan arbetsförvaltningen betala ett stöd till arbetsgivaren för specialarrangemang på arbetsplatsen. I andra hand kan arbetsgivaren beviljas lönesubvention för att anställa arbetssökande med funktionsnedsättning. Lönesubventionen kan beviljas antingen i form av rekryteringsstöd eller för längre tid för att kompensera permanent nedsatt arbetsförmåga och produktivitet hos personer med funktionsnedsättning.

Ett socialt företag är ett företag som är infört i handelsregistret, arbetar i vilken bransch som helst på den öppna marknaden och som producerar varor och tjänster för marknaden. Av de anställda i ett socialt företag skall minst 30 procent ha funktionshinder eller sammanlagt 30 procent vara funktionshindrade och långtidsarbetslösa. I mars 2006 ingick 36 företag i arbetsministeriets register över sociala företag. De sociala företagen hade totalt 280 anställda av vilka 90 var funktionshindrade och 40 långtidsarbetslösa. Sociala företag som anställer arbetssökande med funktionshinder eller funktionsnedsättningar kan få lönesubvention på bättre villkor än andra arbetsgivare.

#### **4.5. Stöd från olycksfallsförsäkrings- och andra försäkringsinrättningar**

Personer som har fått sitt funktionshinder i samband med ett olycksfall i arbetet eller i trafiken har rätt att få ersättning för inkomstbortfall, hjälpbehov och rehabilitering. Personer med funktionshinder kan också få studierelaterade tjänster och ekonomiskt stöd för sina studier.

Vid nedsatt arbetsförmåga betalar olycksfalls- och andra försäkringsinrättningar ut olycksfalls- och invalidpension. Olycksfallspension betalas om arbetsförmågan är nedsatt med minst 10 procent och invalidpension om trafikskadorna orsakar fortgående inkomstbortfall. Om en person till följd av ett olycksfall har en bestående skada eller sjukdom och behöver en annan persons hjälp betalar försäkringsinrättningen ut menersättning och mentillägg. Försäkringsbolagen betalar också ut ersättning för bestående men och regelbunden hjälp av en annan person efter en trafikskada, men även för sveda och värk som skadan orsakar.

Medicinsk och yrkesinriktad rehabilitering hjälper och stödjer den skadade att återgå till arbetet och klara av sitt arbete, minskar och eliminerar olägenheter som påverkar funktionsförmågan och ökar självständigheten.

Ersättning kan betalas för studierelaterade kostnader såsom terminsavgifter, köp av läroböcker och studiematerial samt studieresor. Försäkringsinrättningarna kan bevilja rehabilitering i form av utbildning till ett nytt yrke.

#### **4.6. Skattestöd**

Användningen av skattestöd för att förbättra möjligheterna för personer med funktionshinder att bedriva ekonomisk verksamhet har fått en allt mindre framträdande roll i takt med att andra tjänster och stödinsatser har införts.

Invalidavdraget är avsett för personer som har bestående men som orsakats av sjukdom, lyte eller kroppsskada. Invalidavdraget är ett skatteavdrag som görs från förvärvsinkomsterna och invaliditetsgraden skall vara minst 30 procent. I kommunalbeskattningen görs avdraget från inkomsterna och fås genom att man drar av invaliditetsprocenten från 440 euro. I statsbeskattningen räknas avdraget från inkomstskatten och fås genom att man drar av invaliditetsprocenten från 115 euro. I statsbeskattningen för 2004 fick cirka 699 000 personer invalidavdrag och i kommunalbeskattningen cirka 275 000 personer.

Enligt bilskattelagen kan personer med funktionshinder eller familjer med funktionshindrade barn helt eller delvis få tillbaka den bilskatt som ingår i priset för en ny eller begagnad bil. Storleken på återbäringen varierar efter skadans art och svårighetsgrad. Varje år betalas återbäring till i medeltal 1 600 personer.

Personer med funktionshinder som sysselsätter sig själv som företagare kan befrias från mervärdesskatt. Befrielsen gäller personer med traditionella yrken i hantverks- och reparationsbranschen och omfattar bara försäljningen av varor och arbetsprestationer. Skattelagstiftningen släpar efter i utvecklingen, eftersom den inte beaktar dem som är servicebranschen eller den nuvarande yrkeskompetensen hos företagare med funktionshinder. Lagen utgör ett juridiskt hinder för jämlika möjligheter för personer med funktionshinder. Uppskattningsvis omkring 1 000 företagare med funktionshinder är befriade från mervärdesskatt.

#### **4.7. Finansieringsansvar**

Grunden för den finländska handikappolitiken är det nordiska välfärdstänkandet. Ambitionen är att tillgodose medborgarnas behov av tjänster oberoende av deras ekonomiska och sociala ställning. Medborgarnas behov av offentliga tjänster tryggas i huvudsak med skattemedel.

Staten deltar i finansieringen av den kommunala servicen genom de statsandelar som beviljas kommunerna. Statsandelen för social- och hälsovårdens driftskostnader grundar sig på kalkylerade kostnader. År 2006 är statsandelen 33 procent. Lagstiftningen om statsandelar för social- och hälsovården ändrades i början av 2006 och som ny bestämningsgrund infördes en handikappkoefficient. I reformen beaktades de ökade kostnaderna för handikappservicen i kommunerna samtidigt som man ville utjämna kostnaderna mellan kommunerna.

Inom undervisningsverksamheten betalas statsandel till kommunerna och samkommunerna per elev. Statsandelen, som betalas för driftskostnaderna för grundläggande utbildning, gymnasieutbildning och yrkesutbildning, höjs för elever och studerande som får specialundervisning. Också privata läroinrättningar kan få statsandel. Statsandel beviljas även för kulturella tjänster, verksamheten vid medborgarinstitut, grundläggande konstundervisning, idrottsverksamhet samt ungdomsarbete.

Den ekonomiska situationen i kommunerna är instabil. I syfte att trygga de framtida tjänsterna och finansieringen av dem har statsrådet inlett ett projekt för revideringen av kommun- och servicestrukturen. Projektet kommer också att påverka organiseringen av tjänsterna för personer med funktionshinder. I det kommande reformarbetet skall vikt fästas vid tillgängligheten till tjänster för funktionshindrade och den fortsatta finansieringen av tjänsterna i hela landet.

Handikapporganisationerna har av tradition spelat en viktig roll som utvecklare och producerare av social- och hälsovårdstjänster och fritidstjänster för personer med funktionshinder. Kommunerna kompletterar sina egna tjänster genom att köpa tjänster som produceras av olika organisationer. Staten stödjer också organisationernas kultur- och fritidsverksamhet. För närvarande omfattas 13 handikapporganisationer och två samarbetsorganisationer av statsandelen för idrottsverksamhet, och i organisationernas verksamhet deltar 60 000 funktionshindrade och långtidssjuka.

Penningautomatföreningens finansiering har en central ställning som garant för frivilligorganisationernas verksamhet. Med intäkter från penningautomaterna främjas också regionalt och lokalt samarbete mellan organisationerna och mellan organisationerna och andra aktörer. Inom rehabiliteringen stöds sådana missgynnade grupper vilkas behov inte beaktas tillräckligt inom det lagstadgade servicesystemet med bidrag från Penningautomatföreningen.



## 5. Nationellt och internationellt i handikappolitiken

Principerna för handikappolitiken är universella. De finns inskrivna i globala dokument och aktörerna är världsomspännande organisationer och nätverk. Verkningarna av den internationella verksamheten når Finland genom resolutioner, rekommendationer och samarbetsprocesser av olika slag. Till de internationella aktörer som är viktiga för den finländska handikappolitiken hör FN, EU, Europarådet och de övriga nordiska länderna. På det internationella planet spelar handikapporganisationerna en viktig roll som utstakare av riktlinjerna för handikappolitiken.

I de handikappolitiska normerna som utarbetas på internationell nivå betonas jämlika möjligheter för människor med funktionshinder. Aspekten mänskliga rättigheter vinner allt större insteg och kommer sannolikt att stadfästas i en FN-konvention inom kort. Förbud mot diskriminering, integrering av handikappfrågor, egenmakt för personer med funktionshinder och delaktighet i direkta och indirekta beslut som rör dem själva är etablerade principer. Avsaknaden av hinder (Design for All) och skälig anpassning är en skyldighet för alla aktörer.

### 5.1. FN:s verksamhet

Handikappfrågor har redan länge hört till FN:s kompetensområde. Människovärde, mänskliga rättigheter och jämlikhet är hörnstenar i FN-stadgan. Internationella konventioner och deklarationer som har antagits av FN samt FN:s temaår för handikappade 1981 och FN:s handikappårtionde 1983–1992 har på ett avgörande sätt påverkat innehållet i den finländska handikappolitiken och ställningen för medborgare med funktionshinder.

Den globala grund som de mänskliga rättigheterna bygger på finns formulerad i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948), den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och anknytande fakultativa protokoll (IKMPR 1966) samt den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (IKESKR 1966).

Deklarationen om rättigheter för förståndshandikappade som antogs 1971 och Deklarationen om handikappades rättigheter som antogs 1975 gäller framför allt funktionshindrades rättigheter. Handikappårtiondet bidrog till att innehållet i handikappolitiken allt mer inriktade sig på att tillförsäkra jämlika möjligheter för personer med funktionshinder och anpassa samhället efter de funktionshindrades behov. Den nya strategin befastes i de standardregler som antogs 1993 och som hade som mål att tillförsäkra människor med funktionshinder jämlikhet och delaktighet. I Finland följer det handikappolitiska program (1995) som utarbetats av det Riksomfattande handikapprådet dessa standardregler.

Integrering av handikappolitiken är den ledande principen i FN:s handikappolitiska verksamhet. Alla sektorer i samhället har ansvar för att personer med funktionshinder erbjuds jämlika möjligheter. Handikappolitiken är inte en politik för vissa specialgrupper, utan det är fråga om att miljön, varorna och tjänsterna skall vara sådana att också människor med funktionshinder har tillgång till dem. Först i andra hand tillgrips särlösningar.

När det gäller handikappfrågor är FN en föregångare och vägvisare. Vid FN går man för närvarande in för att stärka de mänskliga rättigheterna för människor med funktionshinder och utarbeta en ny konvention om mänskliga rättigheter för denna grupp. Finland deltar aktivt i beredningen av konventionen. Den nya konventionen kommer sannolikt att antas under 2006.

## 5.2. EU och Europarådet

På Europeiska unionens område ansvarar medlemsstaterna för handikappolitiken i det egna landet, men politiken kan kompletteras på EU-nivå. Principen om icke-diskriminering av personer med funktionshinder ingår i EU-fördraget. Denna införlivades år 1977 i Amsterdamfördraget och principen har en central ställning i EU:s handikappolitik. Förbudet mot diskriminering av personer med funktionshinder ingår också i resolutionen från år 2000 som berör de mänskliga rättigheterna i EU-fördraget.

Till de handikappolitiskt viktiga direktiven hör direktivet om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG) och direktivet mot diskriminering (2000/43/EG). Inom lagstiftningen har EU uppmärksammat framkomligheten i trafiken. År 2002 godkändes EU:s s.k. bussdirektiv (2001/85/EG) som gäller bussarnas konstruktion, och tillgänglighetsaspekter betonas också i den pågående lagberedningen som rör regleringen av flygtrafiken och järnvägsmateriel. En förestående beredning av lagstiftningen om rättigheterna för passagerarna i järnvägstrafiken har också diskuterats.

Målet för EU:s handikappstrategi är att skapa ett samhälle med lika möjligheter för människor med funktionshinder. EU:s handikappolitiska program, handlingsprogrammet mot diskriminering 2001–2006, kommissionens handlingsplan eEurope 2005 – Ett informations-samhälle för alla, samt handlingsprogrammet 2010 som handlar om tillgänglighet: Ett tillgängligt Europa för alla, är viktiga dokument som innehåller handikappolitiska mål. På EU-nivå var 2003 det Europeiska handikappåret och 2007 kommer att vara det Europeiska året för lika möjligheter för alla.

Europarådet är en organisation för regeringssamarbete och Finland blev medlem 1989. Till de konventioner som utarbetats av Europarådet och som är av betydelse med tanke på funktionshindrades ställning hör Europeiska människorättskonventionen (1950) och Europarådets sociala stadga, som år 1996 utsträcktes också till sociala och ekonomiska rättigheter. Handikappkommittén som lyder under ministerkommittén tar fram material om olika ämnesområden som rör funktionshinder. Europarådet håller på att förnya sitt handikappolitiska program vars bärande principer är icke-diskriminering, mänskliga rättigheter, jämlika möjligheter och delaktighet. Handikappkommittén har godkänt programmet hösten 2005 och ministerrådet kommer sannolikt att godkänna det våren 2006. Medlemsländerna ansvarar för genomförandet av programmet.

Europarådet har i rekommendationer, resolutioner och deklARATIONER som gäller personer med funktionshinder uppmärksammat möjligheterna att främja full delaktighet och jämlika möjligheter, tillämpa principen Design for All vid byggandet av samhället och i de branschvisa utbildningsprogram som anknyter till den byggda miljön, motarbeta våldet mot vuxna och barn med funktionshinder, skapa tillgänglig teknologi fri från hinder samt omsätta dessa ambitioner i praktiken till stöd för människor med funktionshinder och de personer som i sitt arbete hjälper och stödjer dessa.

## 5.3. Nordiskt samarbete

I handikappfrågor bedriver Finland ett samarbete också på nordisk nivå. Hållbar utveckling ses som den stora utmaningen för det nordiska välfärdssystemet under de närmaste åren. Viktiga frågor för medborgare med funktionshinder är i detta sammanhang möjligheten till delaktighet, fri medborgaraktivitet samt förhållandet mellan funktionshindrade och omgivande miljö.

Det nordiska handikappolitiska samarbetet drivs av Nordiska ministerrådet, ett samarbetsorgan för de nordiska ländernas regeringar, och Nordiska rådet, ett parlamentariskt organ. Som ett resultat av det nordiska samarbetet har medlemsländernas parlament godkänt olika avtal som påverkat den nationella lagstiftningen. Sådana avtal är den nordiska konventionen om socialt bistånd och sociala tjänster (1994) och den nordiska konventionen om social trygghet (1992). Ett handlingsprogram enligt principen Design for All för åren 2005–2007 har godkänts av Nordiska ministerrådet. Programmet har som mål att lyfta fram tillgänglighet och utvecklingen av den i all planering och bedömning inom det nordiska samarbetet. En av strategierna är att införliva principen om Design for All i allt nordiskt samarbete.

Viktiga aktörer i handikappolitiska frågor är också Nordiska Handikappolitiska Rådet, NHR, och Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor, NSH, som lyder under ministerrådet. Dessa fungerar som fora där handikappolitiska frågor lyfts fram, erfarenheter och information byts och den nordiska aspekten stärks.

## 6. Handikappolitikens mål, utgångspunkter och utvecklingsåtgärder

Med handikappolitiken hjälp främjas funktionshinderades jämlikhet, lika möjligheter, delaktighet och självständighet. Ställningen för personer med funktionshinder är generellt sett bra i vårt land. Dessa möter emellertid många hinder som påverkar deras handlingsmöjligheter. Undersökningar som gäller funktionshinderades välbefinnande och övriga situation riktar uppmärksamheten mot flera utmaningar för utvecklingen.

Som medlem i internationella samfund är Finland pådrivare i frågor som gäller mänskliga rättigheter och grundläggande fri- och rättigheter för medborgare med funktionshinder. Verksamheten i de internationella samfunden påverkar samtidigt vår egen nationella politik. Att tillgodose rättigheterna för människor med funktionshinder har stor betydelse också för utvecklingssamarbetet.

För att ge medborgare med funktionshinder större möjligheter till jämlikhet driver regeringen en aktiv handikappolitik och intensifierar den handikappolitiska insatserna på alla förvaltningsnivåer. Handikappolitikens ställning stärks inom ramen för samhällspolitiken. Regeringen driver på alla arenor en handikappolitik som främjar jämlika rättigheter och jämbördighet för personer med funktionshinder.

### 6.1. Handikappolitikens utgångspunkter och bärande principer

I den internationella debatten och i olika dokument är de mänskliga rättigheterna för personer med funktionshinder centrala teman. Också i Finland behöver man se över utgångspunkterna för handikappolitiken och ställningen för personer med funktionshinder måste framöver synas med tanke på tillgodoseendet av denna grupps rättigheter. I enlighet med rättsprincipen utgår den finländska handikappolitiken från tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna och genomförandet av principen om icke-diskriminering av personer med funktionshinder. De mänskliga rättigheterna är universella rättigheter som är inskrivna i internationella konventioner och som Finland förbundit sig att tillgodose. I Finland ingår de mänskliga rättigheterna i grundlagen som tillförsäkrar alla medborgare jämlikhet och samma grundläggande fri- och rättigheter. Det är statens uppgift att trygga grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter för sina invånare.

Regeringens handikappolitik eftersträvar ett samhälle som erkänner alla människors lika rättigheter och där personer med funktionshinder kan fullvärdigt delta i samhällslivet. Genom deltagandet garanteras också personer med funktionshinder delaktighet. Regeringens verksamhet utmärks av handlingskraft och målmedvetenhet och medborgare med funktionshinder garanteras lika möjligheter också i praktiken. Regeringen bedriver ett öppet samarbete med alla parter och verksamheten bygger på ömsesidigt partnerskap. Vid sidan av den offentliga och den privata sektorn har frivilligorganisationerna en viktig uppgift som instrument för handikappolitisk påverkan, som serviceanordnare och som aktiva uppföljare av att rättigheterna för personer med funktionshinder tillgodoses.

En viktig handikappolitisk uppgift är verkställandet av de internationella konventioner som tryggar rättigheterna för medborgare med funktionshinder. Rättigheterna bygger på principen om icke-diskriminering och bör på individplanet tillgodoses så väl som möjligt. Regeringen främjar tillgödoseendet av medborgerliga och politiska rättigheter samt ekonomiska, kulturella och sociala rättigheter också för personer med funktionshinder.

Den finländska handikappolitiken bygger på följande centrala principer:

- Personer med funktionshinder har rätt till likabehandling.
- Personer med funktionshinder har rätt till delaktighet.
- Personer med funktionshinder har rätt till nödvändiga tjänster och stödåtgärder.

**Rätt till likabehandling.** Likabehandling är en viktig mänsklig rättighet som tillhör alla. De mänskliga rättigheterna är universella rättigheter som är inskrivna i internationella människorättskonventioner. Den bärande tanken i människorättstänkandet är principen om icke-diskriminering. Som medlem i FN och Europeiska unionen har Finland förbundit sig att främja ett icke-diskriminerande samhälle som är öppet för alla. Icke-diskrimineringen av medborgare med funktionshinder säkerställs i grundlagen. Staten ansvarar för att de mänskliga rättigheterna tillgodoses, men också den privata sektorn har en skyldighet att agera på ett sådant sätt som främjar likabehandling.

**Rätt till delaktighet.** Medborgare med funktionshinder har lika rättighet till delaktighet i enlighet med sina resurser. Delaktighet förutsätter att de deltar i all planering, allt beslutsfattande och alla insatser som gäller dem. Likaså skall funktionshindrade bemötas positivt och deras behov skall vägas in samt begränsande hinder identifieras, undanröjas och förutses. Genom att beakta förutsättningarna för delaktighet säkerställer man funktionshindrades delaktighet också i vardagen.

**Rätt till nödvändiga tjänster och stödåtgärder.** Tillgödoseendet av jämlikheten för personer med funktionshinder förutsätter att dessa också i praktiken har samma rättigheter som andra medborgare utan funktionshinder och en verklig möjlighet att delta i samhällslivet som fullvärdiga medborgare. Förutom att understödja tillgängliga generella lösningar enligt principen Design for All organiserar man också sådana tjänster och stödåtgärder som är nödvändiga för personer med funktionshinder. Med hjälp av tjänsterna och stödåtgärderna minimerar man de olägenheter som funktionshinder orsakar samt stärker självbestämmanderätten och möjligheten till ett självständigt liv och delaktighet för personer med funktionshinder. Tjänsterna och stödåtgärderna innebär en positiv särbehandling som ökar medborgarnas jämlikhet.

## 6.2. Tillgodoseende av rättigheter

Grundlagen och lagen om likabehandling säkerställer icke-diskriminering av medborgare med funktionshinder. Det är ofta svårt att upptäcka diskriminerande handlingar, eftersom de har institutionaliserats och blivit en del av strukturerna i samhället. Också indirekt diskriminering kränker medborgarnas reella jämlikhet och är förbjuden med stöd av lagen om likabehandling. Principen om icke-diskriminering tillgodoses om funktionerna i samhället gör det möjligt för en person med funktionshinder att delta i samhällslivet på samma sätt som alla andra.

Alla aktörer i samhället ansvarar för att samhället utvecklas så att behoven hos människor med olika funktionsförmåga vägs in i planering, beslutsfattande och verkställande. Staten bär huvudansvaret för att de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Detta fråntar emellertid inte andra aktörer skyldigheten att agera i enlighet med principen om likabehandling. FN:s standardregler som har som mål att säkerställa full och jämlik integration av människor med funktionshinder uppmanar samhället att låta frågor som gäller funktionshinder genomsyra allt beslutsfattande, all nationell planering och all verksamhet i olika sektorer. Enligt integreringsprincipen skall behoven hos medborgare med funktionshinder finnas med och synas i all planerings-, utvecklings- och serviceverksamhet på rikstäckande, regional och lokal nivå.

För medborgare med funktionshinder förutsätter tillgodoseendet av deras rättigheter att de kan delta i samhällslivet som fullvärdiga medborgare. Det är möjligt för dem att delta om deras självbestämmanderätt och frihet att bestämma stärks och man undanröjer de attitydmässiga, kommunikationsrelaterade och fysiska hindren för deltagandet. I enlighet med principen om hållbar utveckling görs miljön, produkterna, teknologin och tjänsterna så tillgängliga och fria från hinder som möjligt.

För att förverkliga tillgängligheten och friheten från hinder krävs ett samhällspolitiskt engagemang och praktiska åtgärder. Viktiga aktörer är de instanser som ansvarar för sektorerna byggande, planering, trafik, kommunikation, undervisning, arbetskraft, kultur, social- och hälsovård samt boende. Också andra aktörer, den privata sektorn medräknad, är skyldiga att ta hänsyn till funktionshindrade som jämlika medborgare med egna behov. Väsentliga element i förverkligandet av tillgänglighet och frihet från hinder är också samarbetet och dialogen mellan olika aktörer. Alla instanser har redan kunskaper och erfarenheter om lösningar som är fria från hinder. Därför är det viktigt att få till stånd en bred dialog mellan aktörerna och nyttiggöra den befintliga kompetensen så bra som möjligt.

## 6.3. Utvecklingsåtgärder

För att vi skall kunna uppnå de handikappolitiska målen föreslår regeringen mot bakgrund av vad som ovan har anförts följande utvecklingsåtgärder:

- 1) **Med handikappolitiken tillgodoses de mänskliga rättigheterna och principen om icke-diskriminering.** Den bärande tanken i handikappolitiken är att säkerställa de mänskliga rättigheterna och icke-diskriminering för människor med funktionshinder. Som medlem i FN och EU har Finland förbundit sig att säkerställa att alla medborgare har samma rättigheter. Med sin handikappolitik eftersträvar regeringen fullvärdiga och lika rättigheter för människor med funktionshinder och ett icke-diskriminerande samhälle. Det finländska samhället är avsett för alla. Regeringens agerande har sin grund i partnerskap och syftar till att säkerställa delaktighet i planering och beslutsfattande för människor med funktionshinder och deras organisationer.

- 2) **Förvaltningsområdena ges större ansvar och Finland får ett handikappolitiskt program som styr verksamheten.** Alla förvaltningsområden har ett ansvar för den handikappolitiska verksamheten. Eftersom staten bär det huvudsakliga ansvaret för att medborgare med funktionshinder garanteras jämlikhet, är det naturligt att statsförvaltningen är föregångare och vägvisare för de lokala myndigheterna och den privata sektorn i arbetet med att tillgodose funktionshindrades rättigheter.

Enligt integrationsprincipen skall aspekter som rör funktionshinder införlivas med all verksamhet på förvaltningsområdena och varje ministerium skall sörja för de funktionshindrades rättigheter på sitt förvaltningsområde. Verksamheten är icke-diskriminerande och där iakttas den socialt hållbara principen Design for All. Principen innebär att miljön är fri från hinder, produkterna lätta att använda och tjänsterna tillgängliga och fungerande. Den offentliga förvaltningen är föregångare också när det gäller att främja informationstillgängligheten för personer med funktionshinder och förvaltningsområdena bygger upp webbsidor som är tillgängliga och fria från hinder.

För att få till stånd en målmedveten handikappolitik måste förvaltningsområdena bära det handikappolitiska ansvaret i sin egen lagstiftning. Ministerierna införlivar handikappolitiken med sina egna strategier och utvecklingsprogram och utvärderar måluppfyllelsen. Personer med funktionshinder tas med i planering och utvecklingsverksamhet. Också kommunerna lyfter allt mer fram handikappolitiken i sin verksamhet och integrerar handikappolitiska åtgärder i de sektorsvisa planerna och i välfärdsstrategierna för hela kommunen.

Det förvaltningsövergripande samarbetet är obrutet och förvaltningsområdena tillgodoser med stöd av sitt ansvar funktionshindrades rättigheter också i gränsyrtorna mellan olika tjänster. Goda resultat och kompetensen på olika förvaltningsområden nyttiggörs. Viktiga aktörer inom handikappolitiken är undervisnings-, kommunikations-, social och hälsovårds, arbets-, miljö- och utrikesministeriet.

En viktig del av de handikappolitiska principerna är finansieringsansvaret och finansieringen av nödvändiga åtgärder som stärker jämlikheten inom ramen för den normala verksamheten. Åtgärder som främjar jämlikheten är en investering i framtiden.

Det handikappolitiska program som utarbetades av det Riksomfattande handikapprådet 1995 är fortfarande aktuellt, med det behöver uppdateras. Finland saknar emellertid ett konkret programdokument, motsvarande de nordiska ländernas och Europarådets, där man tydligt definierar målen för handikappolitiken i vårt land under de närmaste åren. Tillgodoseendet av funktionshindrades rättigheter är en nationell fråga som berör hela samhället, och därför behöver det utarbetas ett brett finländskt handikappolitiskt program som styr verksamheten i alla instanser. Programmet skall utvärderas och uppdateras. Utvärderingen länkas samman med den uppföljning av funktionshindrades rättigheter som förutsätts i internationella konventioner. Samtidigt bör man tydliggöra det Riksomfattande handikapprådets ställning och uppgifter samt behovet av en eventuell handikappombudsman.

- 3) **Sysselsättningen av personer med funktionshinder främjas.** Arbete är den effektivaste metoden att få till stånd hållbara förändringar i funktionshindrades liv och i integrationen i samhället. Rätten till arbete är en grundläggande rättighet och arbete bör vara den primära inkomstkällan också för personer med funktionshinder. Arbete ger även den bästa sociala tryggheten och minskar utslagning. EU:s direktiv om likabehandling i arbetslivet (2000/78/EG), som godkändes år 2000, förbjuder alla former av indirekt och direkt diskriminering som rör tillträde till arbete. Direktivet ålägger arbetsgivaren att genomföra skäliga anpassningar på arbetsplatsen för att göra det möj-

ligt för funktionshindrade att få en tjänst, utöva den och gå framåt i sin karriär eller utbilda sig.

Den offentliga arbetskraftsservicen främjar sysselsättningen av personer med funktionshinder på den öppna arbetsmarknaden antingen direkt eller via utbildning. Dessutom uppmuntrar arbetsförvaltningen arbetsgivare att anställa arbetssökande med funktionshinder med hjälp av behövliga stödåtgärder, såsom lönesubvention. I en utredning som kommer att publiceras under 2006 klarlägger arbetsministeriet möjligheterna för arbetsgivare i servicebranschen att sysselsätta personer med funktionshinder och personer med funktionsnedsättningar. Utredningen ger en bra grund för utvecklingen av arbetsförvaltningens tjänster och arbetskraftsbyråernas arbetsmetoder. Från början av 2006 infördes flexibla grunder för utbetalning av lönesubvention då företag anställer arbetssökanden med funktionsnedsättningar. Samtidigt möjliggjordes i enlighet med regeringsprogrammet en lönesubvention för att sysselsätta personer med funktionsnedsättningar som beviljas för längre tid än för närvarande och i vissa fall till och med är permanent. Arbetsförvaltningen utvecklar i enlighet med TUPO 2 arbetsgruppens förslag mellanliggande arbetsmarknader för de arbetssökanden som är svårast sysselsatta. En undersökning om hur lagen om sociala företag fungerar i praktiken och om verkställandet av den blev klar i mars 2006. Undersökningen stödjer arbetsministeriets motsvarande undersökning som skall lämnas till riksdagens arbetslivs- och jämställdhetsutskott.

Regeringens uppgift är att i samarbete med arbetsmarknadsparterna förbättra funktionshindrades delaktighet i arbetslivet genom att undanröja hinder för sysselsättningen. Funktionshindrades företagsamhet främjas och utvecklandet av skattelagstiftningen fortsätter.

- 4) **Skälig utkomst för alla.** Var och en har rätt till en oundgänglig utkomst. Det är särskilt viktigt att trygga en oundgänglig utkomst för sådana personer som har ett funktionshinder som förhindrar dem att delta i arbetslivet. Dessa personer kommer under hela sitt liv att ha en utkomst som motsvarar en minimipension och för att trygga deras självständighet behövs omfattande serviceinsatser. De tjänster som behövs för att trygga funktionsförmågan bör tillhandahållas så att personen inte på grund av serviceavgifterna förlorar sin ekonomiska rörlighet. För de tjänster som direkt orsakas av funktionshindret skall inga klientavgifter tas ut. I syfte att främja deltagande i arbete kommer den sociala tryggheten och förvärvsinkomsterna också framöver att sammanjämkas så att de stödjer arbete.
- 5) **Jämlikheten i utbildningen tillgodoses och tjänster och stödinsatser som behövs i utbildningen tryggas.** Med stöd av de kulturella rättigheterna har var och en rätt att få utbildning enligt sin förmåga. Personer med funktionshinder har samma utbildningsmöjligheter som andra, inklusive möjligheten till livslångt lärande. Genom utbildning kan man i hög grad påverka möjligheterna för personer med funktionshinder att få arbete och förhindra utslagning. Regeringen främjar integreringen av funktionshindrade i undervisningen på alla nivåer och förebygger utslagning. Utvecklingen av utbildningen utgår från Utvecklingsplanen för utbildning och forskning. Alla funktionshindrade i hela landet skall garanteras en fortsatt studieplats efter grundskolan. För att möjliggöra studier för personer med funktionshinder skall dessa erbjudas sådana tjänster och stödinsatser som behövs i studierna. Också studiemöjligheterna för funktionshindrade som tillhör språkliga minoriteter tryggas. Ökad tillgänglighet vid universiteten stöds genom resultatstyrning och utvecklingen av arbetsmetoderna följs upp vid resultatavtalsförhandlingar. Motsvarande praxis införs också i yrkeshögskolornas målavtal.

- 6) **Kulturella rättigheter beaktas.** Regeringen stödjer åtgärder som ökar den kulturella tillgängligheten. Likaså stöds funktionshindrades medborgares möjligheter att använda sin kreativitet och utveckla sina förmågor. I verksamheten beaktas åtgärdsprogrammen Kultur för alla och Lika tillgång till konst och kultur.

Också inom idrottskulturen tas hänsyn till funktionshindrades rättigheter. Funktionshindrades jämlika möjligheter att utöva idrott förbättras och lämpliga motionsformer erbjuds. Uppmärksamhet fästs vid att idrottsplatserna är fria från hinder och tillgängliga för alla.

- 7) **Förutsättningarna för självständigt boende stöds.** Med hjälp av bostadspolitiken främjas möjligheterna för var och att skaffa sig ett boende som lämpar sig för den aktuella livssituationen. En utmaning för samhällspolitiken är att göra det möjligt för personer med funktionshinder att leva och bo bland den övriga befolkningen. Regeringen stödjer personer med funktionshinder så att de kan bo kvar hemma samt utökar alternativa boendeformer. Möjligheterna att bo kvar hemma främjas genom utvecklingen av samarbetet mellan bostadsväsendet och social- och hälsovården och samarbete mellan den privata och den tredje sektorn. För att skapa bostäder utan hinder beviljar Statens bostadsfond understöd och bidrag för renoveringar, ombyggnader och investeringar.

Social- och hälsovårdsministeriet kartlägger möjligheterna att minska institutionsboende för personer med utvecklingsstörningar och ersätta det med mer individuella boendeformer. En utredare som tillsatts av ministeriet skall utarbeta ett handlingsprogram som har som mål att decentralisera institutionerna för personer med utvecklingsstörningar. Vid social- och hälsovårdsministeriet följer man upp och utvärderar projekten kring decentraliseringen av funktionerna i specialomsorgsdistrikten samt följderna av projekten.

- 8) **Livsbalansen förbättras med handikappservice.** Planeringen av lagstiftningen och servicen inom social- och hälsovården hör till social- och hälsovårdsministeriets kompetensområde. Kommunerna svarar för organiseringen av social- och hälsovårdstjänster. Arbetet med revideringen av handikapplagstiftningen pågår som bäst vid social- och hälsovårdsministeriet. Genom revideringen av lagstiftningen elimineras överlappningarna i handikappservice- och specialomsorgslagen, innehållet förtydligas för att undanröja de brister som upptäckts vid tillämpningen av lagarna och lagstiftningen anpassas så att den bättre motsvarar bestämmelserna i grundlagen. Vid beredningen tas också hänsyn till de utmaningar som den internationella handikappolitiken för med sig.

Utgångspunkten är den övriga social- och hälsovårdslagstiftning som tillämpas i första hand. De tjänster som avses i speciallagstiftningen anlitas i sådana fall då de allmänna tjänsterna som sådana inte räcker till, inte är lämpliga eller inte i tillräcklig utsträckning tillgodose den funktionshindrades möjligheter till delaktighet och jämlikhet.

Personer med grava funktionshinder tillförsäkras vid behov personlig assistans och omvårdnad samt rörelse- och kommunikationsmöjligheter. Med hjälpmedel och rehabilitering stöds personens funktionsförmåga och möjligheter att klara sig själv. Vid beredningen av den nya handikapplagen fästs särskild vikt vid utvecklingen av tolktjänsterna och systemet med personliga assistenter. Dessa hör till de tjänster som möjliggör ett självständigt liv och delaktighet.

När det gäller tillgodoseendet av rättigheterna för medborgare med funktionshinder har kommunerna en viktig uppgift. Till kommunernas skyldigheter hör att svara för att



de tjänster och stödåtgärder som är avsedda för funktionshindrade ordnas i den utsträckning som lagen förutsätter och på det sätt som avses i lagen. Funktionshindrades möjligheter att få information om tjänster och stödåtgärder underlättas genom servicehandledning vars tillämpning breddas. Lagstiftningen om tjänster och stödåtgärder som gäller personer med funktionshinder kräver god orientering. Tack vare servicehandledningen blir det lättare för funktionshindrade att uträtta ärenden och lämpliga stödåtgärder och tjänster sammanställs till ett servicepaket som tillgodoser personens behov. Nya försök med servicehandledning kommer att genomföras.

- 9) **Informationsteknologiska lösningar ökar delaktigheten och tillgängligheten.** Informationsteknologin har medfört nya möjligheter till arbete, studier, samhällsengagemang, fritidssysselsättningar och socialt umgänge för personer med funktionshinder. Tack vare teknologin har tjänsterna kommit in även i hemmen där tjänsterna kan användas och därifrån de kan beställas (t.ex. distanstolkning). Men informationsteknologins möjligheter utnyttjas ännu inte i tillräcklig utsträckning och tillämpningen är inte etablerad praxis inom servicesystemet. De ansvariga aktörerna har inte alltid tillräckliga kunskaper om de möjligheter som teknologin erbjuder. Att ta i bruk informationsteknologin effektivare än vad nu är fallet är en utmaning för alla aktörer.

Anpassningen av informationsteknologiska lösningar för personer med funktionshinder förutsätter att är användbara. Enligt Europarådets resolution (ResAP 2001) som också Finland har godkänt skall tjänster och varor som är fria från hinder uppfylla följande kriterier: de skall vara tillgängliga, fria från hinder, kostnaderna skall vara sådana att personer med funktionshinder kan skaffa tjänsterna och varorna och använda dem, det behövs en större medvetenhet om funktionshindrades behov och teknologins möjligheter, tjänsterna och varorna skall lämpa sig för ändamålet och respektive förhållanden, de skall vara attraktiva för användaren och kunna anpassas efter användarens behov. Samma krav gäller också miljöer som är fria från hinder. För att de informationsteknologiska lösningarna skall vara användbara för personer med funktionshinder förutsätts det att en funktionshindrade personer deltar i planering och lämplighetsbedömning och att lösningarna är tillgängliga. För att förhindra en digital utslagning av personer med funktionshinder bör man sörja för att dessa har de kunskaper som behövs för användningen av tekniken.

- 10) **Informationen om funktionshindrade utökas och handikappforskningens ställning stärks.** Planeringen och beslutsfattandet på politisk nivå samt handikappforskningen förutsätter att det finns tillgång till information om hur funktionshindrades rättigheter har tillgodosetts, om deras levnadsförhållanden och effekterna av åtgärder som vidtagits. Information behövs också om förändringar i funktionshindrades ställning. Forskningsrön och statistiska data om funktionshinder sammanställs i dagens läge mer koncentrerat och systematiskt än tidigare. Situationen inom handikapppolitiken följs upp och rapporteras kontinuerligt. Regeringen skall undersöka hur insamlingen av data om funktionshinder kan effektiviseras och på vilket sätt handikappforskningen kan befästa sin ställning och säkerställa sin finansiering. I utredningsarbetet beaktas lösningarna och erfarenheterna i de övriga nordiska länderna.

**Tabell 1: Handikappservicens utveckling**

<b>Klienter som anlitar handikappservice (mottagare/år)</b>					
<b>År</b>	<b>Färdtjänst</b>	<b>Personlig assistent</b>	<b>Tolktjänster</b>	<b>Ändringsarbeten i bostaden + hjälp- medel</b>	<b>Serviceboende</b>
1990	35000	1336	2328		
1994	42640	1675	2716		
1995	45839	1835	2808		
1996	51303	1993	3023		
1997	55102	2259	3020		1463
1998	58594	2389	3065		1509
1999	61696	2572	3071		1651
2000	66568	2817	3137		1894
2001	70840	3141	3216	7033	2096
2002	73941	3517	3302	7596	2349
2003	76766	3744	3351	7923	2451
2004	80015	4029	3398	8012	2559

**Tabell 2: Klienter med utvecklingsstörning i serviceboende**

**Klienter med utvecklingsstörning som anlitar boendeservice och institutionsvård 31.12.**

<b>År</b>	<b>Service- och stödboende</b>	<b>Assisterat boende</b>	<b>Styrt boende</b>	<b>Institutionsvård</b>	<b>Familjevård*</b>
1995	1338	-	-	3699	1304
1996	1404	-	-	3508	1319
1997	1068	-	-	3297	1337
1998	1127	-	-	3139	1264
1999	1146	-	-	3031	1241
2000	1156	3344	2476	2960	1270
2001	1154	3617	2502	2865	1200
2002	1194	3990	2537	2749	1114
2003	1170	4230	2713	2728	1161
2004	1207	4691	2653	2629	1156

\* uppdragsavtal

**Tabell 3: Utvecklingen av Folkpensionsanstaltens handikappförmåner****Klienter som beviljats stöd från FPA (antal)**

År	Vårdbidrag för barn	Vårdbidrag för pensionstagare	Handikappbidrag
1990	33 148	131 504	10 217
1994	41 643	141 863	11 504
1995	42 098	140 754	11 305
1996	44 564	141 674	11 368
1997	45 991	144 946	11 566
1998	45 164	145 516	11 561
1999	46 026	150 573	11 693
2000	46 805	153 896	12 020
2001	46 749	159 920	12 300
2002	41 454	164 961	12 476
2003	39 173	169 231	12 468
2004	39 012	175 395	12 453

**Tabell 4: Antal klienter med stöd för närståendevård 1990 – 2004****Utvecklingen av antalet klienter med stöd för närståendevård enligt åldersklass 1990 – 2004**

	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004
<b>0 - 17 år</b>	3329	3013	2508	2618	2739	2861	3283	3538
<b>18 - 64 år</b>	4507	4316	4073	4575	4870	5229	5886	6549
<b>65 - 74 år</b>	3870	3346	3201	3579	3684	4055	4745	5116
<b>75 - 84 år</b>	5872	5001	4394	5027	5386	6142	7625	8781
<b>85 + år</b>	3454	3306	3090	3550	3709	4158	4662	4748
<b>Sammanlagt</b>	<b>21032</b>	<b>18982</b>	<b>17266</b>	<b>19349</b>	<b>20388</b>	<b>22445</b>	<b>26201</b>	<b>28732</b>

**Tabell 5: Arbetssökande med funktionshinder och funktionsnedsättningar och selsättningen av dem på den öppna arbetsmarknaden 2000 – 2005**

**Arbetssökande med funktionshinder och funktionsnedsättningar (personer)**

År	Arbetssökande	Arbetslösa
2000	83 015	68 692
2001	84 552	68 601
2002	85 600	67 418
2003	87 368	66 857
2004	89 936	67 461
2005	91 069	67 325

**Antal som fått arbete på den öppna arbetsmarknaden (antal fall\*)**

År	Arbetssökande	Arbetslösa
2000	36 381	32 141
2001	40 405	35 586
2002	40 291	34 994
2003	41 284	35 671
2004	42 899	37 062
2005	43 865	37 805

\* flera fall under året

**Tabell 6: Elever med specialundervisning inom den grundläggande utbildningen****Grundskolelever som flyttats till specialundervisning 1995–2004**

År	I specialskola		I annan grundskola		Sammanlagd	Grundskolans elevantal	
		Andel av elevantalet i grundskolan, %		Andel av elevantalet i grundskolan, %			
1995	10 871	1,8	6 142	1,0	17 013	2,9	588 162
1996	11 270	1,9	6 608	1,1	17 878	3,0	589 128
1997	11 901	2,0	8 099	1,4	20 000	3,4	592 375
1998	12 002	2,0	9 824	1,7	21 826	3,7	591 679
1999	11 884	2,0	12 481	2,1	24 365	4,1	591 272
2000	15 204	2,6	11 770	2,0	26 974	4,6	593 451
2001	10 986	1,9	19 846	3,3	30 832	5,2	595 727
2002	10 849	1,8	23 168	3,9	34 017	5,7	597 356
2003	10 461	1,8	26 378	4,4	36 839	6,2	597 414
2004	10 043	1,7	29 755	5,0	39 798	6,7	593 148